
DE MISSIE VAN DE POLITIE EN NIEUWE SURVEILLANCETECHNOLOGIE

VERANKERENDE WAARDEN EN STUWENDE VEILIGHEID

Scriptie master GVB 2013

Carlijn Plancken, 365388

November 2013

Begeleider: Dennis Broeders

Tweede beoordelaar: Willem Schinkel

EEN WOORD VOORAF

Nadat ik eerder algemene sociale wetenschappen in Utrecht heb gestudeerd ben ik bij de politie gaan werken. Na een dikke tien jaar in de praktijk als leidinggevende voelde ik sterk de behoefte om vanuit een ander perspectief met mijn vak bezig te zijn. Ik kreeg de fantastische kans van mijn werkgever om de master 'grootstedelijke vraagstukken en beleid' te doen, waarvoor ik zeer dankbaar ben. Deze scriptie heb ik dan ook met veel plezier geschreven. Ik heb daarbij veel gehad aan de gesprekken met diverse collega's zoals Jan Nap, die mij over mijn aanvankelijke schroom hielp om met dit onderwerp aan de slag te gaan. Ook wil ik hier Dennis Broeders bedanken voor zijn begeleiding: ik vond het prettig dat je een vrij 'collegiale' insteek had en bepaalde adviezen subtiel bleef herhalen waardoor ze hun plek hebben gekregen in deze scriptie, ook als ik er niet meteen iets mee kon voor mijn gevoel. Mijn vrienden en familie wil ik bedanken voor hun begrip voor mijn relatieve afwezigheid de afgelopen twee jaar. Zappa is degene die mij steeds voor de grap zijn 'strebertje' noemde en een grote stimulans was.

INHOUD

Een woord vooraf.....	3
1 De probleemstelling en context van het onderzoek	6
1.1 Inleiding	6
1.2 De missie van de politie.....	8
1.3 Ondergeschikt met gezag?	11
2 Over waarden en technieken	12
2.1 De waarden van de rechtsstaat.....	12
2.2 Het persoonlijk waarden systeem en interpretatie van waarden.....	13
2.3 De drie rollen van waarden in een afweging.....	14
2.4 Alles voor de veiligheid?	16
2.5 Ontwikkelingen in het strafrecht en de relatie met de burger.....	17
2.6 Niets te verbergen?	18
2.7 Gelijkwaardigheid geen issue?	21
2.8 Surveillance en technologie.....	22
2.9 Conclusies	25
3 Het empirisch onderzoek	26
3.1 De probleemstelling en relevantie	26
3.2 De opzet van het empirische onderzoek.....	27
3.3 De respondenten	29
3.4 De groepsdiscussie als aanvulling.....	30
3.5 Het verloop van de interviews.....	31
3.6 De analyse	33
4 Uitkomsten van het onderzoek.....	34
4.1 Algemene bevindingen.....	34
Beginnen bij het begin: een deftige en abstracte missie	35
De marginale rol van gelijkwaardigheid.....	36
Afwegen zit in het bloed	37
Nieuwe surveillancetechnologie, efficiëntie en effectiviteit.....	39
Twee waarden systemen	40
4.2 Waarden systeem 1: een haast filmische strijd tussen goed en kwaad	41
Veiligheid als stuwende waarde	41
Vrijheid voor wie het verdient volgens de overheid	44
De missie als verrassend verankerend.....	46
4.3 Waarden systeem 2: waarde(n)volle grijstinten	47

De last van veiligheid als stuwende waarde	48
Een context met weinig ruimte voor afweging.....	49
Privacy: denken over de verhouding burger en overheid.....	51
De drie rollen van waarden.....	53
5 Conclusies en aanbevelingen	55
5.1 Aanbevelingen	57
Bronnen:	59

1 DE PROBLEEMSTELLING EN CONTEXT VAN HET ONDERZOEK

“De democratie is niet een staatsvorm voor bange mensen (...) wij mogen niet de orde en rust bij voorbaat stellen boven de vrijheid van het woord en de vrijheid van meningsuiting.” (Carel Polak, Handelingen Tweede Kamer, 22 mei 1968).

1.1 INLEIDING

Een klassiek sociologisch thema is de verhouding tussen burger en overheid. In onze grondwet vinden we diverse kernwaarden van onze rechtsstaat die die verhouding vorm geven. Waarden¹ hebben echter geen eenduidige betekenis, kunnen conflicterend zijn en daarnaast een verschillende ‘werking’ hebben: bijvoorbeeld stuwend of verankerend (WRR 2011). Zo staan veiligheid en vrijheid op gespannen voet met elkaar. Door het belang dat in deze tijd aan veiligheid wordt gehecht nemen de ontwikkeling en het gebruik van allerlei surveillancetechnieken een hoge vlucht en wordt steeds meer de nadruk gelegd op preventie, waardoor de verhouding tussen burger en overheid verandert. Een organisatie waar deze verhouding iedere dag voelbaar is, is de politie.

De politie vormt de context van dit onderzoek. Het is de organisatie waar ik sinds 2001 werk en wier missie mij van meet af aan geïntrigeerd heeft: ‘waakzaam en dienstbaar staat de politie voor de waarden van de rechtsstaat’². De waarden die bedoeld worden zijn veiligheid, gelijkwaardigheid en vrijheid. De missie van de politie vraagt méér dan alleen werken aan veiligheid, ook verankerende waarden hebben een plaats; de verhouding met de burger is gebaat bij een politie die de bredere waarden hoog in het vaandel heeft en ongeacht de politieke ‘waan van de dag’ de rechtsstaat bewaakt. De organisatie kenmerkt zich van oudsher door een grote professionele ruimte, zij wil ‘ondergeschikt met gezag’ zijn. De missie kan als opdracht gezien worden en tevens als instrument om de professionaliteit vorm te geven; beslissingen te nemen en gezaghebbend het debat te voeren bijvoorbeeld over het thema van dit onderzoek. Echter, onder een stuwende invloed van efficiency en veiligheid is de centrale sturing van de politie de afgelopen jaren toegenomen (Cachet & Marks 2009). De vraag is daarmee hoeveel ruimte de politie heeft om vanuit haar missie te werken.

Veiligheid staat sinds een aantal decennia steeds hoger in het vaandel van de overheid en er is een groeiende aandacht voor preventief werken, het beheersen van risico’s en daarmee surveillance. Hierdoor zien we een veranderende opvatting over het politiewerk en de rol van het strafrecht in onze samenleving, waarmee de relatie tussen de overheid en de burger verandert (De Pauw et al. 2011: 8, Den Boer 2011: 48). In dit onderzoek wordt onder surveillance ‘disciplinaire surveillance’ verstaan: gericht op het registreren van

---

¹ Waarden worden hier beschouwd als idealen die in een samenleving worden nagestreefd. Hierop zijn normen zijn gebaseerd: min of meer concrete richtlijnen zoals grondrechten en wetten die de verbinding vormen tussen de algemene waarden en gedragingen. Grondrechten zijn dus de uitdrukking van fundamentele waarden, over andere de verhouding tussen staat en burgers. In dit licht gezien kan veiligheid ook als waarde worden gezien.

² De vraag of dit daadwerkelijk ‘een missie’ is wil ik hier buiten beschouwing laten. Nieuwenhuizen-Broos (2001: 5) zegt het volgende over een missie: “In tegenstelling tot de visie, die haar oorsprong buiten de organisatie vindt, ligt een missie binnen de organisatie. Een missie is in onze definitie een concreet en uitdagend doel (...) duidelijk, uitdagend, inspirerend en maakt mensen enthousiast.”

onwenselijk gedrag met het oogmerk dit gedrag (in de toekomst) te verhinderen of te veranderen (van den Herik en Schermer, 2006). De nadruk op veiligheid stimuleert het ontwikkelen van allerlei nieuwe surveillancetechnologie en de hoeveelheid informatie die over mensen beschikbaar is, is de laatste decennia enorm toegenomen. Voor de politie bieden deze ontwikkelingen haast ongekende mogelijkheden zowel in de opsporing als in het toezicht. “De samenhang tussen ict en de uitbouw van de controlesamenleving is bekend. Informatietechnologie heeft specifieke implicaties voor de registratie van het gedrag en handelen van burgers: observaties zijn intensiever, meeromvattend en indringender geworden.” (WRR 2011: 78). Sommige technieken kunnen een aantasting vormen van de fundamentele vrijheden van mensen of kunnen een bedreiging zijn voor gelijkwaardigheid. Bestaande wetgeving lost lang niet alle dilemma’s met betrekking tot surveillancetechnologie op (Vedder 2009, Sietsma 2006). De vraag is dan ook hoe de politie omgaat met deze ontwikkelingen wat betreft surveillance; juist als er geen scherpe kaders zijn zou de missie als instrument houvast kunnen bieden. Er zijn mensen binnen de politie die deze ontwikkelingen als voornamelijk positief zien, omdat voor hen privacy -als onderdeel van de waarde ‘vrijheid’- van ondergeschikt belang is. Er zijn echter ook critici van deze ontwikkelingen, die van mening zijn dat kernwaarden van onze democratische rechtsstaat onder druk komen te staan door grootscheepse digitale surveillance. Regelmatig echter heeft privacy in ‘veiligheidsland’ een negatieve connotatie. Muller et al. (2007: 53) geven aan: “politici, politie en justitie doen onjuiste uitspraken over privacy en veiligheid. Er bestaat te weinig kennis bij deze groepen over precieze mogelijkheden en echte beperkingen. Politici die aangeven dat niet iedere privacybescherming moet worden opgegeven in de strijd voor veiligheid zijn schaars.”

De verankerende werking die de missie als instrument heeft, de vraag om een afweging vanuit kernwaarden bij de zojuist geschetste dilemma’s, staat vanuit verschillende kanten onder druk. Ten eerste is er door de stuwende waarde van veiligheid vanuit de overheid minder aandacht voor andere waarden zoals vrijheid en daarmee privacy. Ten tweede zorgen veiligheid en efficiency als stuwende waarden voor een meer ondergeschikte, centraal gestuurde politie. Ten derde stimuleert de stuwende veiligheid de ontwikkeling en het gebruik van surveillancetechnieken. De vraag die in dit onderzoek gesteld wordt is of in deze tijd waarin veiligheid als stuwende waarde centraal staat het eigen kompas -de missie die meer vraagt dan alleen werken aan veiligheid- een verankerende rol speelt voor de politie. Hierbij is belangrijk te weten hoe zij betekenis geeft aan de abstract geformuleerde missie.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden wordt als eerste dieper in gegaan op de politie als context van dit onderzoek. In het tweede hoofdstuk, het theoretische deel van dit onderzoek, wordt daarna vanuit een breder perspectief gekeken naar de waarden van de rechtsstaat en wordt besproken hoe waarden ‘werken’ bij het omgaan met bijvoorbeeld surveillancemogelijkheden. Vervolgens wordt in gegaan op het toenemende belang van veiligheid in de samenleving en wordt besproken hoe de kaders van het politiewerk de laatste decennia zijn veranderd onder invloed daarvan. Ook wordt dieper in gegaan op privacy, als veelbesproken onderdeel van vrijheid. Nadat de theoretische basis gelegd is om er vanuit waarden naar te kijken wordt in gegaan op nieuwe surveillancemogelijkheden. De opzet van het empirische deel van dit onderzoek wordt vervolgens besproken in hoofdstuk 3. Over de nieuwe mogelijkheden en de relatie met de missie zijn

semigestructureerde interviews gehouden met leidinggevendenden binnen de politie die in hun werk te maken hebben met de genoemde technieken. Ook is een discussiebijeenkomst met een groep leidinggevendenden gehouden. Leidinggevendenden kunnen (vaak) beslissen over de inzet van middelen, zijn gesprekspartner van bestuur en andere partners en worden geacht in hun team hierover te kunnen discussiëren of te sturen. Er is gekozen voor semigestructureerde interviews en een open discussie omdat nog weinig onderzoek gedaan is naar hoe de missie van de politie in de praktijk betekenis krijgt in een context waarin de roep om meer veiligheid steeds harder klinkt. De interviews en discussie zijn vervolgens in hoofdstuk 4 geanalyseerd en in verband gebracht met de uitkomsten van het literatuuronderzoek. De conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 5 sluiten dit onderzoek af.

1.2 DE MISSIE VAN DE POLITIE

De politie vormt zoals gezegd de context van dit onderzoek, in deze en de volgende paragraaf worden de missie en de positie van de politie uitgewerkt. Sinds januari 2013 hebben we in Nederland één nationale politie. De missie van die nationale politie is dezelfde gebleven als die van de afzonderlijke korpsen en luidt: ‘waakzaam en dienstbaar staat de politie voor de waarden van de rechtsstaat’³. Korpschef Bouman van de nationale politie (2012: 22) legt in het boekje dat elke politieambtenaar heeft gekregen over de nieuwe organisatie uit: “beroepsethiek moet naast kennis en vaardigheden weer een gezaghebbende plek krijgen (...) morele aspecten vormen een bindende factor binnen ons bedrijf. (...) Zonder hoogdravend te willen klinken, vind ik dat iedere executieve en ondersteunende collega ten minste de kern van onze missie, visie en strategie moet willen begrijpen”. Een nadere uitleg over de missie vinden we in het programmaplan voor de nationale politie (2011: 5) dat begint met de missie en een uiteenzetting over de essentie van het politiewerk: “Als zwaarmacht van de overheid biedt de politie in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag bescherming, bestrijdt zij onrecht en draagt zij bij aan een goed functionerende rechtsstaat. Van oudsher vertegenwoordigt de politie de morele waarden van de rechtsstaat. (...) de burger (...) verwacht een onafhankelijke en rechtvaardige politie die geen onderscheid maakt tussen bevolkingsgroepen, ongeacht hun geloof, geaardheid of maatschappelijke positie. Zij verwacht tot slot ook een morele politie die in haar handelen altijd nastreeft dat er recht wordt gedaan aan de rechten, belangen en wensen van burgers in de samenleving, waakzaam en dienstbaar. (...) [Dit] vraagt dan ook om een weloverwogen toepassing van de bevoegdheden en een stevige verantwoording van handelen achteraf. Het vertrouwen van burgers en bestuurders in goed politiewerk is hierbij van grote betekenis omdat het een belangrijke graadmeter is voor de acceptatie van het gezag en het handelen van de politie. Naast een normatieve legitimiteit – welke zich baseert op fundamentele beginselen of waarden als legaliteit, rechtmatigheid en menselijke waardigheid – baseert de politie zich ook op een sociale legitimiteit wat het kader levert van waaruit burgers politieoptreden begrijpen en gerechtvaardigd achten”.

---

³ De eerdere missie van de politie was: *vigilat ut quiescant*: hij waakt opdat u kunt rusten. Van deze missie is afstand gedaan omdat het beeld dat de politie los van de burger zijn werk doet en alleen verantwoordelijk is voor de veiligheid in de maatschappij niet meer paste bij de tijd. Bron: <http://www.websitevoordepolitie.nl/archief/vigilat-ut-quiescant-niet-meer-van-deze-tijd-143.html>

Deze uiteenzetting over de politie is geheel in lijn met het rapport ‘politie in ontwikkeling’ van het Nederlands Politie Instituut uit 2005, wat gezien kan worden als de meeste recente en uitgebreide reflectie op de politiefunctie, vanuit de politie zelf. In het bovenstaande is duidelijk de invloed van de contracttheorie te lezen die zijn oorsprong vind in het werk van Hobbes, Locke en Rousseau: om uiteenlopende redenen hebben mensen vrijheden opgegeven om bescherming door een overheid mogelijk te maken, de legitimiteit van het optreden van die overheid is gelegen in het behartigen van algemene belangen (Kleinig 1996, Sietsma 2006, Das & Palmiotto 2002).

Antwoord op de vraag welke ‘waarden van de rechtsstaat’ bedoeld worden is echter niet makkelijk te vinden. In de bovenstaande uitleg komt alleen gelijkwaardigheid zoals vastgelegd in artikel 1 van de grondwet naar voren en een meer concrete duiding van ‘de waarden van de rechtsstaat’ heb ik in vrij toegankelijke documenten over de politie niet kunnen vinden⁴. Om helder te krijgen wat nu de waarden zijn die bedoeld worden en hoe de missie ooit precies bedoeld is, heb ik contact gezocht met Bernard Welten, voormalig korpschef van regio Amsterdam-Amstelland en voorzitter van de werkgroep die het rapport ‘Politie in ontwikkeling’ (Nederlands Politie Instituut 2005) schreef⁵. Hij heeft een aantal documenten gestuurd zoals de brief die hij zijn collega’s in voormalig korps Amsterdam-Amstelland stuurde over de missie; een uitgeschreven toespraak die hij steeds hield bij de beëdiging van nieuwe collega’s en twee artikelen die in politietijdschriften hebben gestaan waarin de betekenis van de missie wordt uitgelegd. Uit een analyse van deze bronnen wordt duidelijk dat met ‘de waarden van de rechtsstaat’ vrijheid en gelijkwaardigheid bedoeld worden en dat deze worden gezien als het fundament van onze samenleving. Daarom is het voor de politie een taak om deze waarden te beschermen en te ondersteunen. Dat is wat bedoeld wordt met het woordje ‘dienstbaar’ uit de missie: “Wij zijn er niet alleen handhavend en opsporend als sterke arm, we zijn er ook als cement in een democratische samenleving. We zijn van en voor de burger.” (Welten 2008: 2). Met ‘waakzaam’ wordt bedoeld dat de politie optreedt als de waarden van de rechtsstaat in het geding komen en democratisch overeengekomen afspraken in gevaar zijn. Hierbij gaat het vooral om handhaven en opsporen. Veiligheid wordt beschouwd als randvoorwaarde om het leven in vrijheid mogelijk te maken (Nederlands Politie Instituut 2005: 36). Vrijheid is de ruimte voor en tussen mensen; het recht om te doen wat de wetten toestaan. Gelijkwaardigheid heeft vooral te maken met gelijke behandeling zoals vastgelegd in artikel 1 van de grondwet. De missie als opdracht voor de politie, of beter gezegd de bijbehorende uitleg, geeft dus aan waarvoor de politie bestaat in een steeds veranderende maatschappij⁶.

Duidelijk in het voorgaande wordt dat het de politie in haar missie in de eerste plaats gaat om de ‘rechtsstaat’ en niet om ‘democratie’, dat ook genoemd wordt, of de uitkomsten daarvan. Dit is belangrijk punt

---

⁴ Ik heb op diverse manieren gezocht via internet en via intranet van de politie, meer dan het genoemde PIO-rapport en het ontwerpplan heb ik niet gevonden. Op de besloten sites van de politie is ook geen informatie beschikbaar.

⁵ Met Welten heb ik telefonisch (18 maart 2013) en per e-mail (idem) contact gehad in verband met uitleg over de missie. Hij heeft mondeling e.e.a. toegelicht en tevens enkele documenten gestuurd waarin de missie wordt uitgelegd.

⁶ In dit onderzoek wil ik niet verder ingaan op wat het betekent dat de missie nauwelijks te begrijpen is zonder de uitleg die er bij hoort maar niet eenduidig is vastgelegd. Wellicht komt dit in het empirische deel van dit onderzoek aan de orde. Zie ook voetnoot 4. Interessant in dit kader is het artikel van Wasserman en Moore (1988) over waarden bij de politie: oud maar lezenswaardig.

omdat de twee -hoewel vaak in één adem genoemd- een verschillende betekenis hebben. De rechtsstaat wordt meestal uitgelegd aan de hand van de eerder genoemde contracttheorie; de rechtsstaat voorkomt eigenrichting door de bevolking en onderwerpt tegelijkertijd het bevoegd gezag aan de regels van het recht: de rechtsstaat beschermt de vrijheid van de burger tegen ongebreideld overheidsoptreden. Vier vaak genoemde beginselen van een rechtsstaat zijn dan ook het legaliteitsbeginsel, het bestaan van grondrechten, machtsverdeling en rechterlijke controle (Burkens et al. 2006). De rechtsstaat staat in principe neutraal tegenover de oorsprong van de wet (Van Ommeren 2003). Het begrip democratie daarentegen behelst dat de oorsprong van de wet de wil van de meerderheid van het volk dan wel de uitkomst van politiek is. Democratie is een regerings- en bestuursvorm (ibid.). In de uitkomsten van het democratische proces, bijvoorbeeld wet- of regelgeving, zie je daarom niet altijd de spanningen tussen minderheden en meerderheid terug (Van Dommelen 2003, Van Ommeren 2003). “In de praktijk kan het voorkomen dat de wetgever als gevolg van onzorgvuldige wetgeving, door het negeren van minderhedenbelangen of door efficiënt of kostenbesparend beleid, bepaalde grondrechten negeert” (Van Ommeren 2003: 139). Door het begrip ‘rechtsstaat’ onderdeel te maken van haar missie geeft de politie aan dat zij de inherente spanningen tussen waarden en de spanningen tussen democratische besluiten en grondrechten herkent en gaat staan voor de onderliggende waarden van de rechtsstaat die ook minderheidsbelangen een plaats geven. Door de formulering van de missie wordt althans de suggestie gewekt dat de politie niet per definitie zich onderwerpt aan de politieke waan van de dag of regeringsperiode, als uitkomst van het democratische proces, waarover meer in de volgende paragraaf. Een sprekend voorbeeld van hoe voor de politie het onderscheid tussen rechtsstaat en democratie uit kan werken is de ‘belofte’ dat een boerkaverbod door de politie niet per definitie gehandhaafd zou worden omdat dit verbod symboolwetgeving zou zijn en ingaat tegen eerder genoemde waarden⁷.

De politie heeft een taak in het beschermen van de grondrechten van mensen; veiligheid mag niet ten koste gaan van alles en de inzet van vergaande middelen moet op een rechtmatige wijze gebeuren en verantwoord worden. Vaak echter resulteert het beschermen van de rechten van de ene burger vaak in een inbreuk op de grondrechten van een ander⁸. Hoe wordt er gedacht over die ingewikkelde politietaak? Juist in het kader van nieuwe surveillancetechnieken is deze vraag relevant. Hoe krijgt de morele dimensie van het politiewerk vorm, is de missie hierbij behulpzaam en hoeveel ruimte heeft de politie in dit debat en de praktijk? De missie is niet alleen een opdracht maar zou ook een instrument kunnen zijn. Immers, de politie werkt in een context met veiligheid als stuwende waarde vanuit de centrale overheid, waarover later meer. Die overheid is tevens steeds sturender ten opzichte van de politie. De missie kan een verankerende rol hebben: de relatie met de burger behelst voor de politie meer dan alleen het brengen van veiligheid en de waarden die bedoeld worden vragen om een afweging van verschillende belangen.

---

⁷ <http://www.nu.nl/binnenland/2415463/korpschef-welten-handhaaft-boerkaverbod-niet.html> en <http://nos.nl/artikel/334984-politie-sceptisch-over-boerkaverbod.html> en <http://www.nrc.nl/nieuws/2012/01/28/grootste-politiebond-voorziet-problemen-uitvoerbaarheid-boerkaverbod/>

⁸ Deze alinea is gebaseerd op de door Welten toegestuurde documenten.

1.3 ONDERGESCHIKT MET GEZAG?

De politie is een organisatie die ondergeschikt is aan het bevoegd gezag⁹. In het rapport 'politie in ontwikkeling' wordt gesproken over 'ondergeschiktheid met gezag': "De politie is dus geen passieve speler, maar rekent het tot haar verantwoordelijkheid, problemen op het gebied van onveiligheid te signaleren en daarover te adviseren aan het bestuur. (...) Het gaat de politie niet om een legalistische wetstoepassing, maar om handelen dat bijdraagt aan het reduceren van onveiligheid. (...) Dit maakt sturing van het politiewerk door regelgeving of beleid, dus vooraf, in toenemende mate problematisch." (Nederlands Politie Instituut 2005: 73). Zoals in de vorige paragraaf aan de orde kwam geeft juist het noemen van de rechtsstaat in de missie aan dat de politie gezaghebbend wil kunnen zijn en niet uitsluitend ondergeschikt aan gezag als uitkomst van een democratisch proces. Echter, de sturing vooraf is de afgelopen jaren juist veel sterker en centralistischer geworden. De politie was van oudsher het domein van twee ministers: van binnenlandse zaken en van justitie. Dit paste goed in de Nederlandse traditie waarin gewaakt werd voor een te sterke gecentraliseerde politie en de handelingsvrijheid van politiemensen als een groot goed werd gezien (Cachet & Marks 2009: 94, Moors & Jacobs 2012: 44). In de laatste decennia zijn deze ministers zich echter steeds meer met de inhoud van het politiewerk gaan bezighouden; door een aantal wetswijzigingen kwam er directe beleidssturing vanuit de centrale overheid en uiteindelijk werden 'prestatiecontracten' gesloten tussen de ministers en de toenmalige korpsen (Cachet & Marks 2009: 107, Koopman 2012:9). Deze ontwikkelingen werden ingegeven door een streven naar een meer efficiënte en effectieve politie. Dit streven kwam voort uit een toenemende aandacht voor veiligheid (waarover meer in paragraaf 2.4) door onder andere de terroristische aanslagen in de VS in 2001 en de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh. De positie van de voormalige korpschefs veranderde in deze tijd sterk: waar zij eerder een prominente rol speelden in het publieke debat en veel contact hadden met de ministers, leek deze rol vanaf 2009 uitgespeeld toen de toenmalige minister van binnenlandse zaken ter Horst de korpschefs min of meer de mond snoerde door hun rol in het debat te beperken¹⁰. Een voorbeeld hiervan is naast het reeds genoemde conflict met de politiek over het handhaven van een eventueel boerkaverbod, dat Welten in 2010 teruggefloten werd door minister Hirsch Ballin van binnenlandse zaken toen hij namens de korpschefs aangaf geen projecten in Suriname meer te willen doen vanwege de aanstelling van Bouterse als president¹¹.

De nationale politie vormt het sluitstuk van deze ontwikkelingen: in de nieuwe situatie is er nog één korpschef en is nog slechts één minister -van veiligheid en justitie- verantwoordelijk voor de politie. Deze minister heeft directe aanwijzingsbevoegdheid ten opzichte van de korpschef waardoor de minister altijd het handelen van de politie kan bepalen (Koopman 2012: 24). De voormalige zeggenschap van de korpschefs is zo

---

⁹De ondergeschiktheid ligt binnen de politie gevoelig, ook nu nog wordt als hierover gesproken wordt regelmatig gerefereerd aan de positie van de politie in de Tweede Wereldoorlog, zie bijvoorbeeld ook het recente werk van Meershoek (2008) in opdracht van de politie.

¹⁰ Bron: <http://www.elsevier.nl/Algemeen/blogs/2009/10/Korpschef-toont-de-onbekwaamheid-van-PvdA-ELSEVIER248844W/> en http://www.refdag.nl/nieuws/binnenland/korpschef_hoeft_geen_jaknikker_te_zijn_1_364182

¹¹ Bron: <http://nos.nl/artikel/178932-minister-fluit-korpschef-welten-terug.html>

goed als verdwenen en de nadruk ligt meer en meer op repressieve taken, iets waardoor volgens sommigen ten diepste het wezen van de politie is veranderd (Cachet & Marks 2009). De context van dit onderzoek wordt dus gevormd door een veranderende, sterker en centralistischer aangestuurde politieorganisatie wier missie uitstraalt dat zij niet louter ondergeschikt is aan het bevoegd gezag maar een rol heeft in het bewaken van de rechtsstaat. In die rechtsstaat zijn verschillende waarden van belang en de missie zou een instrument kunnen zijn om deze in een afwegingskader te gebruiken. In de volgende paragraaf wordt dieper in gegaan op hoe waarden kunnen werken en welke betekenis zij hebben.

2 OVER WAARDEN EN TECHNIEKEN

2.1 DE WAARDEN VAN DE RECHTSSTAAT

Tot nu toe zijn veiligheid, vrijheid en gelijkwaardigheid als kernwaarden van onze rechtsstaat genoemd, vanuit de missie van de politie. Juist omdat de missie van de politie niet uitvoerig lijkt te worden uitgelegd is niet ondenkbaar dat politiemensen, als hen gevraagd wordt naar hoe zij de missie uitleggen, andere waarden noemen dan welke reeds aan de orde zijn gekomen. Welke waarden kunnen benoemd worden als kernwaarden vanuit een breder perspectief op de rechtsstaat? Een belangrijke bron hiervoor is de grondwet, waarin kernwaarden vertaald zijn naar normen die in de samenleving gelden over onder andere de verhoudingen tussen burgers en de overheid. Deze verhoudingen vormen versimpeld gezegd het eerder genoemde sociale contract tussen de overheid en de burger. Veel grondrechten refereren aan de kernwaarde vrijheid: vrijheid van drukpers, vrijheid van vereniging, godsdienstvrijheid, vrijheid van vergadering en betoging, het recht op een persoonlijke levenssfeer en de onaantastbaarheid van het lichaam. Deze vrijheden raken deels aan wat vaak 'privacy' wordt genoemd, een begrip dat later uitgebreider aan de orde komt. Naast de grondwet is de 'commissie uitdragen kernwaarden rechtsstaat' een belangrijke bron voor het vinden van de kernwaarden van onze democratie¹². Deze commissie is in 2007 ingesteld door de ministeries van justitie en binnenlandse zaken met als opdracht aan te geven welke kernwaarden onze rechtsstaat kent. Volgens deze commissie gaat het in de rechtsstaat in essentie om menselijke waardigheid. Drie kernwaarden staan centraal: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit: de andere waarden van de rechtsstaat kunnen hieruit afgeleid worden. Twee waarden die door de politie genoemd worden, komen hier terug. De commissie wijst op het feit dat deze kernwaarden alleen tot hun recht kunnen komen in een samenleving waarin mensen veilig zijn en zich veilig voelen. Hiervoor is van belang dat de instituties van de rechtsstaat zoals politie en openbaar bestuur goed functioneren om deze veiligheid zo goed mogelijk te waarborgen. Deze laatste opmerking roept de vraag op hoe waarden dan 'werken': als veiligheid iets is waar naar gestreefd wordt en het is een voorwaarde voor vrijheid, hoe verhouden die twee zich dan? Wanneer gaat veiligheid ten koste van vrijheid en is er sprake van

---

¹² http://www.forumdemocratie.nl/commissie_uitdragen_kernwaarden_rechtsstaat

een soort controlestaat waarin vrijheid ver te zoeken is? En hoe kan je aan de andere kant van een overheid verwachten de veiligheid van haar burgers te waarborgen zonder grote inbreuken op vrijheden te maken? Wat is vrijheid waard als je niet veilig bent? Nieuwe technologie, bijvoorbeeld in de vorm van surveillancemiddelen, kan beschouwd worden in het licht van kernwaarden. Gezien het feit dat het gebruik er van niet volledig is afgeregeld met wet- en regelgeving is dat interessant. Hoe verhoudt een instrument voor surveillance of opsporing en het gebruik daarvan zich tot die kernwaarden? Als over waarden gesproken wordt moet duidelijk zijn dat deze in essentie geen eenduidige betekenis hebben maar dat een waarde een uitdrukking is van een visie op een goede samenleving en een wenselijke situatie. Een waarde kan geboden of verboden inhouden, zoals de waarde gelijkwaardigheid bijvoorbeeld een verbod is op het maken van onderscheid tussen mensen op basis van bepaalde (niet vrijwillig gekozen) kenmerken (Hofstede 1980: 19, WRR 2003: 44). Hoe waarden ‘werken’ is het onderwerp van de volgende twee paragrafen.

2.2 HET PERSOONLIJK WAARDEN SYSTEEM EN INTERPRETATIE VAN WAARDEN

In dit onderzoek staan de waarden centraal zoals die door de politieorganisatie in haar missie verwoord zijn. De waarden uit de missie hoeven echter niet te corresponderen met de persoonlijke waarden van leidinggevenden bij de politie; deze persoonlijke waarden zullen in het empirische deel van dit onderzoek waarschijnlijk een rol spelen¹³. Daarom zal ik hier kort in gaan op persoonlijke waarden systemen. De waarden die voor individuele personen van belang zijn vormen een soort hiërarchisch systeem, dat echter vaak niet harmonieus of logisch is (Hofstede 1980, Feldman 1988). De meeste mensen hebben conflicterende waarden hoog in het vaandel, wat geen verrassing is gezien het feit dat waarden sowieso vaak conflicterend zijn. Waarden hebben in het ‘persoonlijke waarden systeem’ een verschillende plaats; zij kennen een verschillende relevantie. Zo hecht de ene mens meer aan gelijkwaardigheid en vindt een ander vrijheid belangrijker. Waarden kennen ook een richting: meestal wordt gestreefd naar ‘meer’ van iets; bijvoorbeeld meer veiligheid of meer gelijkwaardigheid (Hofstede 1980: 19-20, Sandel 2010). Belangrijk in het licht van dit onderzoek is het besef dat naast de mogelijke inconsistentie in het persoonlijke waarden systeem er ook een verschil kan zijn tussen wat een persoon zegt na te streven qua waarden en wat die persoon vervolgens aan waardeoriëntatie laat zien in zijn of haar gedrag: ‘zeg en doe gedrag’ (WRR 2003: 43). Zonder diep op sociaal psychologische factoren in te gaan is belangrijk te weten dat hierbij onder andere een rol speelt hoe een persoon een situatie evalueert: als er sprake is van een voor die persoon hoge morele intensiteit, is de kans groter dat hij of zij sterk moreel, door waarden gemotiveerd handelt (Jones 1991). Een hoge morele intensiteit hebben onderwerpen die onder andere iemand persoonlijk raken, die een kans op (grote) gevolgen hebben of waarover sociale consensus heerst (Jones 1991: 372). Voor een individu is zijn of haar persoonlijke waarden systeem dus niet per definitie een logisch, doordacht kader dat een directe leidraad is voor het handelen.

---

¹³ Het is binnen de scope van dit onderzoek niet mogelijk dieper in te gaan op de relatie tussen een missie van de organisatie waar iemand werkt en zijn of haar persoonlijke waarden systeem, het onderzoek zou daarmee ook meer sociaal psychologisch van aard worden.

Zoals reeds duidelijk is geworden zijn waarden niet eenduidig uit te leggen. Mendelts (2002: 7-8) zegt hierover dat grondrechten en daarmee de waarden die er aan ten grondslag liggen een 'subjectieve interpretatiegevoeligheid' hebben; de uitleg is altijd gebonden aan de historische en sociaal-culturele context. Vermeulen (1992: 25) en Solove (2011: 117) merken in dit kader op dat opvattingen over grondrechten in veel gevallen de gedragspatronen en de waarden van de gevestigde meerderheid reflecteren. "Het gevaar is daardoor dat (...) juist zij die de grondrechtelijke bescherming het meest nodig hebben -minderheden, non-conformisten, buitenstanders- die bescherming verregaand zouden moeten ontberen, met name -doordat hun gedrag gemeten wordt aan de maatstaven van de meerderheid- in die aspecten waarin zij zich van de meerderheid onderscheiden." (Vermeulen 1992: 25). Hoeveel ruimte is er in een maatschappij voor andersdenkenden? De missie van de politie, de nadruk op de rechtsstaat en gelijkwaardigheid, geeft aan dat zij juist het bovenstaande punt herkent en in haar handelen wil voorkomen dat alleen de perspectieven van de gevestigde meerderheid een plek hebben. Bij de interpretatie van waarden is het van belang oog te hebben voor de diversiteit in de maatschappij en de waarde daarvan, omdat juist door de verschillende meningen en denkwijzen de maatschappij en de maatschappelijke verhoudingen kunnen mee veranderen met de tijd (WRR 2003: 147). In een democratische rechtsstaat moet men voortdurend op zoek naar nieuw evenwicht omdat allerlei feiten en omstandigheden veranderen (Muller et al. 2007: 66-67 en Boutellier 2011: 38-40). Botsende waarden, zoals gelijkheid, godsdienstvrijheid en vrijheid van meningsuiting, leiden tot soms heftige discussies, vooral omdat de overheid steeds weer nieuwe normen moet bepalen zonder aan 'vaste' waarden afbreuk te doen. Deze conflicten over waarden zijn echter onvermijdelijk, zoals eerder gezegd zowel in het persoonlijke systeem van mensen als in de samenleving als geheel (WRR 2003: 56): "De ontwikkeling van een democratische rechtsstaat kan in dit licht worden gezien als een min of meer stabiele manier om de onvermijdelijke waardeconflicten in een samenleving zó op te lossen dat de samenleving niet uiteenvalt en dat de minimale basiswaarden, de mensenrechten, daarbij niet worden geschonden."

2.3 DE DRIE ROLLEN VAN WAARDEN IN EEN AFWEGING

De vraag is hoe waarden 'werken' in de praktijk als waardeconflicten aan de orde zijn. Hiermee wordt niet bedoeld hoe de subjectieve interpretatiegevoeligheid uitwerkt bij een bepaalde waarde en hoe deze waarde in de praktijk leidt tot normen, maar hoe waarden gebruikt worden in bijvoorbeeld een debat over surveillancetechnieken. Solove (2011) geeft aan dat waarden vaak tegen elkaar afgewogen worden als naar bepaalde maatregelen gekeken wordt. Echter, dit gebeurt vaak binnen verkeerde kaders, zoals het ondergeschikt maken van individuele belangen aan de belangen van het grotere geheel, op basis van 'alles-of-niets' redeneringen of 'penduleargumenten' zoals dat in deze tijd met verhoogde terroristische dreigingen vrijheden ingeperkt moeten worden om in een tijd met minder dreiging weer uitgebreid te worden (Solove 2011, Sandel 2010). Op deze manier 'wint' bijvoorbeeld veiligheid het vaak van privacy. In het rapport iOverheid van de WRR (2011) wordt besproken hoe bepaalde beginselen, waaronder waarden zoals gelijkwaardigheid en vrijheid, een rol spelen in een debat. Hoe waarden worden afgewogen of afgewogen

kunnen worden, kan aan de hand hiervan beter begrepen worden. Er worden drie betekenisclusters onderscheiden van stuwende, verankerende en procesmatige beginselen (WRR 2011: 73).

Stuwende beginselen zijn vaak duidelijk zichtbaar in het debat. Het streven naar veiligheid bijvoorbeeld en daar aan werken hebben een prominente plaats in onze maatschappij gekregen, een onderwerp dat in de volgende paragraaf uitgebreid aan de orde komt. Deels gerelateerd hieraan is het streven naar effectiviteit en efficiëntie, wat onder andere door het benutten van nieuwe technologie vorm krijgt. “Stuwende beginselen worden in het debat als vanzelfsprekend gezien, en zijn daardoor eigenlijk nauwelijks uitgekristalliseerd. Omdat er ogenschijnlijk geen tegenstanders zijn (...) worden deze beginselen slechts weinig bevraagd” (WRR 2011: 76). Muller et al. (2007: 28) geven aansluitend hierop aan dat de neiging sterk is om belangen die duidelijk aanwijsbaar zijn zoals veiligheids- en gezondheidsbelangen, waar mensen zich iets heel concreets bij kunnen voorstellen, snel voorrang te geven boven andere belangen. Ook worden individuele belangen vaak in het licht van belangen van de maatschappij als geheel gezien en delven zij het onderspit (Solove 2011: 49). In het kader van dit onderzoek is vooral veiligheid als stuwend beginsel te herkennen. Dit is logisch omdat het garanderen van de veiligheid van haar burgers een van de meest basale taken van de overheid is (De Graaf 2013) en zeker van de politie; een voorwaarde om te kunnen werken aan andere zaken. Ook efficiëntie en effectiviteit zullen zichtbaar zijn omdat nieuwe technologie vaak aangeprezen wordt in het kader hiervan: door de toepassing van technologie kunnen meer en betere resultaten geboekt worden met minder inspanningen. Zoals in paragraaf 1.3 besproken is er een uitdrukkelijk streven naar een meer effectieve en efficiënte politie.

Verankerende beginselen hebben te maken met het bewaken van vrijheden en dus ook privacy, zij vormen als het ware een tegenwicht voor de stuwende beginselen. Dit tegenwicht kan de vorm hebben van een duidelijke grens of het kan de toepassing van een bepaalde maatregel of inzet van een surveillancemiddel aan banden leggen (WRR 2011: 80). Verankerende beginselen zijn vaak minder duidelijk herkenbaar en concreet dan de stuwende beginselen en worden vaak als louter individueel gezien, terwijl individuele belangen vaak ook bijdragen aan de maatschappij als geheel (Solove 2011: 50, WRR 2003: 147). De verankerende beginselen fungeren als handvatten voor discussie (WRR 2011:80). Zo kan er bij het beschouwen van een maatregel het principe gehanteerd worden dat zo min mogelijk inbreuk op privacy gemaakt moet worden en kan gekeken worden naar bijkomende maatregelen die getroffen kunnen worden om de consequenties van de inbreuk op bijvoorbeeld privacy te compenseren of beperken (Solove 2008 en 2011). Ook gelijkwaardigheid kan in dit onderzoek als verankerende waarde gezien worden.

Procesmatige beginselen zoals bijvoorbeeld transparantie en verantwoording zorgen ervoor dat duidelijk is hoe de afweging tussen de stuwende en verankerende beginselen gemaakt wordt. Deze beginselen hebben een grote invloed op de legitimiteit van de overheid, zoals bijvoorbeeld ook in de paragraaf over de missie van de politie aan de orde kwam in de zin van ‘een stevige verantwoording achteraf’. “De procesmatige beginselen zijn van doorslaggevend belang voor de instandhouding van een goede balans tussen de stuwende en verankerende beginselen, maar ook voor het daaraan voorafgaande proces van zoeken en bediscussiëren van die balans” (WRR 2011: 83). De burger kan hierdoor zien hoe beslissingen zijn genomen en welke

argumenten een rol spelen en in het geval van persoonlijke belangen kan hierdoor effectieve rechtsbescherming plaatsvinden (ibid.). Deze verantwoording staat onder invloed van de stuwende werking van veiligheid soms onder druk (De Goede 2011: 63).

Deze betekenisclusters geven samen vorm aan een afwegingskader waarin de missie van de politie en daarmee de waarden van de rechtsstaat gebruikt kunnen worden in het debat over surveillancemogelijkheden. Daarnaast is duidelijk dat voor mensen persoonlijk hun waarden systeem niet logisch hoeft te zijn en dat reacties op bijvoorbeeld surveillancetechnieken afhankelijk kunnen zijn van de morele intensiteit van een waarde. De missie als instrument, waarmee 'de waarden van de rechtsstaat' kunnen worden afgewogen, is niet eenvoudig te hanteren. Nu besproken is welke waarden bedoeld worden in de missie van de politie en hoe waarden 'werken' zal ik dieper in gaan op de stuwende en verankerende waarden uit de missie, die centraal staan in het empirische deel: veiligheid, vrijheid en gelijkwaardigheid. Hierbij ligt de nadruk op de twee waarden die het meest in het oog springen in het publieke debat en waartussen de grootste spanning is: veiligheid en privacy.

2.4 ALLES VOOR DE VEILIGHEID?

Zoals in de vorige paragrafen al aan de orde kwam is 'veiligheid' een vooral als collectief gezien belang met een stuwend karakter. Gesteld kan worden dat in het huidige politieke klimaat veiligheid een steeds belangrijker thema wordt (Lyon 2007, Boutellier 2011). Wij leven in een 'risk-surveillance society' wordt wel gezegd (Bruggeman 2011: 138). Dit is een trend die soms verklaard wordt vanuit het neoliberalisme: door de toenemende ongelijkheid als gevolg neoliberalisme probeert de staat de sociale gevolgen die dat mee brengt te maskeren en beheersen door meer repressie (Peck & Tickell 2002, Wacquant 2008). Ook door de aanslagen (onder andere) op 11 september 2001 in New York heeft het thema veiligheid een enorme impuls gekregen. In Nederland spelen aanvullend hieraan de moord op Pim Fortuyn en Theo van Gogh een grote rol (Cachet & Marks 2009: 110). Boutellier (2011) stelt dat veiligheid één van de ordenende principes is in de huidige complexe samenleving. Voor de overheid is het van belang te laten zien dat zij 'de problemen rond veiligheid' serieus neemt. Deze nadruk op veiligheid werkt een steeds verder ontwikkelde surveillance in de hand (Lyon 2007: 183-184). Er is veel geld beschikbaar en te verdienen met het ontwikkelen van nieuwe mogelijkheden, die op hun beurt ook kunnen benadrukken dat allerlei risico's bestaan. Sheptycki (2007) is van mening dat hier sprake is van een soort 'selffulfilling prophecy': door de aandacht voor surveillance vanuit de aandacht voor veiligheid wordt allerlei informatie gegenereerd die onveiligheid benadrukt.

Hoe het belang van veiligheid is verankerd in onze rechtsstaat is een interessante vraag. Ondanks dat het formeel geen grondrecht is, lijkt er volgens Muller et al. (2007: 57) feitelijk een grondrecht op veiligheid te bestaan en recent is een oproep gedaan om veiligheid als grondrecht weer op te nemen in de grondwet¹⁴ (De Graaf 2013). In de discussies over veiligheidsbeleid is het juist dit waar burgers zich op beroepen, althans wat

---

¹⁴ Zie ook NRC next 13 augustus 2013: Veiligheid moet weer artikel 1 zijn, door Beatrice de Graaf en Marjolein van Asselt.

ze van de overheid verwachten: een veilig bestaan is een onderdeel van het eerder genoemde sociale contract (De Graaf 2013). Het belang van veiligheid kan nauwelijks onderschat worden: veiligheid is een indicator geworden voor de kwaliteit van een samenleving (Muller et al.: 2007: 62). Dit is een interessant gegeven omdat het suggereert dat veiligheid concreter van aard is dan privacy. Echter, de vraag wat veiligheid is, is niet eenvoudig te beantwoorden.

Boutellier et al. (2005: 7) schrijven dat veiligheid een ideaalbeeld is dat eindeloos kan worden nagestreefd; het is een relatief begrip dat altijd in verband met een context gedefinieerd moet worden. Een manier om verschillende aspecten van veiligheid te beschouwen is het onderscheid tussen fysieke en sociale veiligheid. Bij fysieke veiligheid gaat het om bedreiging van gezondheid en goederen door allerhande ongevallen. Bij sociale of maatschappelijke veiligheid gaat het om bedreiging van gezondheid en goederen door moedwillige (criminele) handelingen van derden. Veiligheid heeft betrekking op zowel het individu als de samenleving als geheel. In het licht van deze scriptie gaat het om die contexten waarin, zoals Boutellier (2011) mooi beschrijft, *de morele en intentionele kant van veiligheid* een rol speelt, zoals bij criminaliteit. Muller et al. (2007: 15) concluderen dat terwijl de criminaliteit daalt het onveiligheidsgevoel groter is geworden: "Een zekere mate van onveiligheid zal altijd aanwezig zijn in de samenleving, maar parallel aan de toename van onveiligheid is de tolerantie van de burgers ten aanzien van onveiligheid afgenomen". De roep om maatregelen is dan ook een opvallend kenmerk van het huidige (politieke) klimaat rond veiligheid.

2.5 ONTWIKKELINGEN IN HET STRAFRECHT EN DE RELATIE MET DE BURGER

Welke invloed heeft de zojuist genoemde behoefte aan maatregelen op het werkveld van de politie? In praktische zin wordt dit werkveld van oudsher mede bepaald door het wetboek van strafrecht¹⁵ en de politiewet. Hierin staat onder andere welke bevoegdheden de politie in welke gevallen mag gebruiken. In relatie met de veranderende betekenis van veiligheid in de maatschappij is de rol van het strafrecht in onze samenleving een veel besproken thema. Strafrecht en de politie kwamen van oudsher pas in beeld als iets gebeurd was, zij waren met name reactief van aard. Dat is snel aan het veranderen (Marx 2007: 47). Koops (2009: 16) spreekt van een paradigmawisseling: strafrecht als instrument voor sociale controle is niet langer een zorgvuldig te gebruiken laatste redmiddel, maar haast een eerste redmiddel, handig voor het controleren van (gepercipieerde) sociale risico's. Andere auteurs spreken van risico's in de ontwikkeling van het strafrecht, onder andere door de ontwikkeling richting 'intentiestrafrecht' in plaats van 'daadstrafrecht' (Van den Herik & Schermer 2006, Boutellier et al. 2005) en de eenzijdige aandacht voor repressie an sich (Koopman 2012). Zoals Boutellier stelt slaat het herdefiniëren van criminaliteit tot onveiligheid bruggen tussen het feitelijke delict en het risico daarop en daarnaast van objectieve gebeurtenissen naar subjectieve beleving (2011: 81).

Door de onzekerheid en angst die kenmerkend zijn voor ons tijdsgewricht worden steeds meer surveillancemiddelen preventief ingezet (Sheptycki 2007: 71). Leman-Langlois en Shearing (2010: 16) zeggen

---

¹⁵ Het wetboek van strafrecht bestaat uit een materieel deel waarin misdrijven en overtredingen genoemd staan, en een formeel deel (strafvordering) waarin bevoegdheden staan.

dat “this has opened wide the doors of speculation and an associated interpretative focus that is concerned with extracting “risk data” from current events”. Bij de toepassing van surveillancetechnieken zoals groepsprofilering wordt wat Vermeulen schreef over hoe waarden die vaak geïnterpreteerd worden vanuit de kaders van de meerderheid actueel: de privacy van individuele andersdenkenden en gelijkwaardigheid kunnen opgeofferd worden ten behoeve van het veiligheidsbelang van een grote groep. Hoe wordt de diversiteit in de maatschappij gewaardeerd en hoe zien we non-conformisten, minderheden en andersdenkenden? Duidelijk is dat door de geschetste ontwikkelingen in combinatie met het gebruik van bepaalde surveillancetechnieken de verhouding tussen overheid en burger verandert (Marx 2007, de Goede 2011). “One of the most significant developments is how technological control, that was once reserved for the ‘suspect’ or ‘deviant’, has become extended to cover the majority of the population, which can then be sorted, categorised and targeted” (Bruggeman 2011: 139). Langzaam bewegen we, zoals in iOverheid (WRR 2011: 85) wordt beschreven, van een voor de burger transparante overheid naar een voor de overheid transparante burger.

Er is steeds meer sprake van een controlesysteem op afstand, waar gekeken wordt naar toekomstig crimineel gedrag (den Boer 2011: 48, Lyon 2007). Maar “excessive control erodes trust between the individual and the government and can change the nature of the relationship between citizen and the police” (Bruggeman 2011: 142). Als de politie zich niet bewust is van de beweging richting preventief politiewerk, de rol die techniek hierin speelt en de gevolgen die dit kan hebben, is het risico dat zij in de toekomst niet de relatie met de burger heeft die zij wil volgens de uitleg van de missie. In deze relatie krijgt het contact, de discussie en soms onderhandeling met verschillende groepen en individuen vorm. Dit contact zorgt voor vertrouwen en instemming met het politiewerk, waardoor de politie als legitiem wordt ervaren en uiteindelijk veel informatie op vrijwillige basis krijgt van mensen; van levensbelang voor het werk. Grootschalige digitale surveillance straalt de boodschap uit dat niemand te vertrouwen is en gaat in tegen het idee dat iemand onschuldig is tenzij het tegendeel bewezen is (van Brakel & de Hert 2011: 180-181, Marx 2007, Lyon 2007, de Goede 2011). We hebben reeds gezien dat veiligheid een stuwende waarde is als het gaat om de steeds meer en centrale sturing van de politie. Tegelijkertijd zien we in de huidige paragraaf dat veiligheid óók als stuwende waarde werkt als het gaat om het vormgeven van de kaders van het werk van de politie. Welk tegenwicht kan gevonden worden? De meest in het oog springende verankerende waarden die hierboven naar voren komen zijn twee waarden uit de missie: privacy, het onderwerp van de volgende paragraaf en gelijkwaardigheid dat daarna aan de orde komt.

2.6 NIETS TE VERBERGEN?

Privacy is zoals besproken een waarde met een verankerend karakter. Bij veel nieuwe surveillancetechnieken, zoals bijvoorbeeld het gebruik van drones of uitgebreide, automatische internetsurveillance kan de vraag gesteld worden welke gevolgen de toepassing ervan heeft voor de privacy

van mensen. Privacy, gerelateerd aan vrijheid, is een belangrijk onderwerp in de grondwet¹⁶ en gaat van oudsher over de individuele sfeer van niet-bemoeienis door de overheid met betrekking tot het lichaam, bepaalde plaatsen zoals de woning, en communicatie. In onze tijd heeft privacy ook betrekking op digitaal beschikbare (persoons-)gegevens (Sietsma 2006: 21). Aan de eindverantwoordelijkheid van de overheid voor de bescherming van privacy kan niets worden afgedaan (WRR 2011: 81). Maar wat is privacy precies? Vaak wordt privacy gedefinieerd in termen van intimiteit, het recht om met rust gelaten te worden of het recht op een persoonlijke levenssfeer. Westin (2003: 3) bijvoorbeeld geeft aan dat privacy de claim van het individu is om zelf te bepalen welke informatie in de brede zin van het woord over hem of haar bij anderen bekend mag worden. In iOverheid wordt aangegeven dat ieder mens een bepaalde mate van afzondering van andere mensen in individuele en collectieve zin nodig heeft om zich te kunnen ontwikkelen en zijn of haar identiteit te vormen (WRR 2011: 82). Een precieze afbakening van wat privacy behelst is zowel praktisch als theoretisch onmogelijk: opvattingen over privacy zijn afhankelijk van diverse contexten zoals de culturele en historische context. Als bepaalde zaken sociaal geaccepteerd raken bijvoorbeeld, zoals homosexualiteit, religieuze opvattingen etc. dan worden dat privéaangelegenheden geeft Westin (2003) aan. Ontwikkelingen op technologische vlak hebben ook invloed op de manier waarop naar privacy gekeken wordt: het internet dat sinds de jaren '90 ontwikkeld is, mobiele telefonie en de ontwikkeling van software voor datamining (waarover later meer) zetten privacy in een nieuw licht.

Privacy wordt vaak gezien als een individueel belang. Volgens het rapport iOverheid (2011) delven juist in die afweging de losse individuele belangen vaak het onderspit tegen de gepercipieerde belangen van het collectief. Echter, ondanks dat het collectieve belang van privacy voor mensen soms moeilijk voorstelbaar is moeten we privacy niet zien als een louter individuele zaak (Van den Herik en Schermer: 2006, Solove: 2008:760, Marx 2007, Lyon 2007). Solove legt uit: "when protecting individual rights, we as a society decide to hold back in order to receive the benefits of creating the kinds of free zones for individuals to flourish" (Solove 2011: 50). Dit raakt aan wat in paragraaf 2.1 gezegd is over de interpretatie van rondrechten: een risico is dat er vanuit het denkkader van meerderheidsgroepen invulling aan wordt gegeven. Surveillance van legale activiteiten kan zo negatief uitwerken op vrijheden: "chilling effects harm society because, among other things, they reduce the range of viewpoints expressed and the degree of freedom with which to engage in political activity" (Solove 2008:765). Ook Boutellier et al. (2005: 37-38) benadrukken dat privacy gezien kan worden als 'broedplaats van het goede' en het belang er van voor de samenleving: hoe wordt omgegaan met privacy heeft een relatie met hoe de samenleving zich ontwikkelt. Privacy is niet alleen van belang voor het individu maar voor de democratische samenleving als geheel.

Een belang dat vaak als collectief gedefinieerd wordt en daarmee zoals we zagen een stuwende waarde krijgt is veiligheid. In het debat over veiligheid heerst regelmatig een weinig uitgewerkte en negatieve

---

¹⁶ Art. 10 GW luidt: Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op eerbiediging van zijn persoonlijke levenssfeer. De wet stelt regels ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer in verband met het vastleggen en verstrekken van persoonsgegevens. De wet stelt regels inzake de aanspraken van personen op kennisneming van over hen vastgelegde gegevens en van het gebruik dat daarvan wordt gemaakt, alsmede op verbetering van zodanige gegevens.

opvatting over privacy. Deze opvatting komt veelal voort uit het 'geheimhoudingsparadigma'; privacy wordt geïnterpreteerd als het afschermen van informatie en verhinderen van het verwerken daarvan. Het geheimhoudingsparadigma maakt dat veel mensen denken dat het prijsgeven van informatie alleen schadelijk is als zij iets te verbergen hebben, zij beseffen niet hoeveel macht ontleend kan worden aan dataprofielen of welke rol schijnbaar onbelangrijke informatie kan spelen als dit gecombineerd wordt met andere gegevens of welke problemen er kunnen ontstaan als er foute informatie in een systeem staat (Solove 2011: 28-30, De Goede 2011). Dit paradigma stelt privacy haast in een kwaad daglicht; wie niets te verbergen heeft, heeft ook niets te vrezen. Solove (2008: 753) noemt dit het 'nothing-to-hide' argument. Als er gesproken wordt over privacy op deze manier speelt vaak de mythe mee dat er maar twee soorten burgers zijn: nette burgers en mensen die iets te verbergen hebben (Muller et al. 2007: 30).

Naast deze vaak negatieve connotatie van privacy, speelt een ander probleem in het kader van surveillance en politiewerk. De wetgeving die de privacy beschermt heeft in de meeste gevallen betrekking op het individuele niveau en persoonsgegevens. Echter inbreuken op de individuele vrijheid zijn niet per definitie gerelateerd aan persoonsgegevens: op basis van bijvoorbeeld godsdienstige of etnische kenmerken kan 'panoptische schifting' plaatsvinden. Met panoptische schifting of al eerder genoemde groepsprofilering wordt bedoeld dat op basis van grote hoeveelheden informatie individuele personen geïdentificeerd, geclassificeerd en beoordeeld worden, om in een eventuele 'risicogroep' geplaatst te kunnen worden (van den Herik en Schermer, 2006). Lyon (2007) schrijft hierover dat onderscheid gemaakt wordt bijvoorbeeld tussen verschillende categorieën consumenten, verdachten, 'gebruikers' van verzekeringen etc., en dat dit soort onderscheid steeds preciezer en uitgebreider gemaakt wordt met behulp van computersystemen. Hierbij kan gelijkwaardigheid, het onderwerp van de volgende paragraaf zoals gezegd in het geding zijn. Deze nieuwe vormen van onderscheid maken kunnen het gedrag van mensen beïnvloeden (doordat mensen bijvoorbeeld verhuizen uit een gebied waar verzekeringspremies hoog zijn) en 'het onderscheiden' raakt steeds meer aan controle, handhaving en opsporing volgens Lyon. Bij groepsprofilering en datamining (geautomatiseerd zoeken in grote gegevensbestanden) waarbij (ook) gebruik wordt gemaakt van informatie van derden speelt wat Leman-Langlois en Shearing (2010: 6) noemen het (overigens niet bestaande) "right to be forgotten"¹⁷. Verstrekking van informatie aan bijvoorbeeld de politie door diverse organisaties draagt het gevaar in zich dat onvoldoende recht wordt gedaan aan de kern van privacy op dit punt, namelijk dat mensen kunnen veranderen en dat gegevens over hen verouderen. Verstrekte gegevens blijven wat zij zijn, zodat mensen dreigen te worden teruggebracht tot een virtuele werkelijkheid waartegen ze zich niet kunnen verdedigen, het profiel begint de persoon als het ware te overwoekeren meent De Graaf (2013).

Privacy blijkt heeft verschillende dimensies en is contextgebonden; hoe kan zo'n begrip betekenis krijgen in het beoordelen van nieuwe surveillancemogelijkheden en technologische ontwikkelingen? Vedder

---

¹⁷ Interessant is dat vanuit de EU gewerkt is aan een voorstel voor een soort 'recht op vergetelheid', dat overigens nog niet tot concrete wetgeving heeft geleid. Bron: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2694/Tech-Media/article/detail/3137740/2012/01/25/EU-burger-heeft-recht-om-online-te-worden-vergeten.dhtml> & <http://webwereld.nl/datacenter/59681-eu-toezichthouder-kraakt-recht-vergeten-te-worden>

(2009: 17) geeft aan dat “om recht te doen aan de werkelijke problemen en risico’s die door de toepassing van nieuwe technologieën worden opgeroepen, we privacy het beste kunnen beschouwen als een notie die een instrumentele rol speelt in de bescherming tegen de verwerkelijking van risico’s die mensen lopen op basis van kwetsbaarheden die niet alleen samenhangen met hun eigen aard als mens, maar ook met de immer wijzigende omstandigheden in hun omgeving (...)”. Dit sluit aan bij wat in paragraaf 2.3 is uitgelegd over verankerende waarden. Vedder et al. (2007: 64) en Solove (2008: 758 en 2011) geven aan dat men in de praktijk het belang van privacy zou kunnen afwegen door onder andere te kijken naar de verwachte effectiviteit van de te nemen maatregel; subsidiariteit en proportionaliteit en bijkomende maatregelen die getroffen kunnen worden om de consequenties van de inbreuk op privacy te compenseren of beperken, zoals bijvoorbeeld mensen inlichten over de maatregel. Hierbij speelt de procesmatige waarde transparantie een rol. Privacy kan dus gezien worden als een begrip dat in veel situaties een instrumentele, verankerende rol kan spelen.

2.7 GELIJKWAARDIGHEID GEEN ISSUE?

Gelijkwaardigheid komt in de uitleg van de missie prominent naar voren. In vrijwel ieder politiebureau hangt in de ruimte waar het publiek binnenkomt artikel 1 van de grondwet aan de muur: “Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.” Deze uitleg en wat eerder gezegd werd over gelijkwaardigheid maakt duidelijk dat de betekenis er van minder diffuus is dan die van veiligheid en privacy. In het publieke en wetenschappelijk debat over kernwaarden en de inzet van bijvoorbeeld surveillancemiddelen is weinig discussie over de *betekenis* van gelijkwaardigheid. Gelijkwaardigheid zal echter waarschijnlijk in praktisch opzicht, het gedrag van mensen bijvoorbeeld in een digitale context, wel degelijk relevant zijn.

Hoe in het gedrag van politiemensen bijvoorbeeld onderscheid gemaakt wordt op basis van uiterlijke kenmerken is recent onderzocht door Çankaya (2012). Hij laat zien dat de politie bij controles vooral selecteert op uiterlijke kenmerken waardoor bijvoorbeeld Marokkaanse jongeren of Oost-Europeanen onevenredig vaak gecontroleerd worden. Er is vanuit deze studie geen rede te denken dat dit gedrag in digitale situaties anders is dan bij de onderzochte niet-digitale controles. In combinatie met de nadruk op preventief werken kan gelijkwaardigheid onder druk komen te staan, zoals eerder beschreven in paragraaf 2.5 en 2.6 door bijvoorbeeld etnisch profileren: het gebruik van criteria of overwegingen over etniciteit of afkomst bij opsporing en rechtshandhaving in die gevallen dat er geen objectieve rechtvaardiging voor bestaat (Amnesty International: 2013). Hierbij moet zoals zojuist opgemerkt een onderscheid worden gemaakt tussen de legitieme vorm waarbij aan de hand van objectieve indicatoren en analyse van een serie strafbare feiten kennis en inzicht worden vergaard over bepaalde vormen van criminaliteit en dadergroepen en de vorm waarbij het gebeurt op basis van niet objectieve factoren zoals huidskleur en etnische afkomst (Amnesty International 2013: 6). Naast het feit dat profilering niet altijd gebaseerd is op feiten kan het ook discutabel zijn omdat je van tevoren mensen selecteert en onderscheid maakt terwijl dat niets zegt over een individu dat wel of niet in een profiel past (Leman-Langlois & Shearing 2010: 17, Sorell 2011: 17). Lyon sluit zich daarbij aan: “Without strong

safeguards it is easy for negative discrimination, prejudice and stereotypes to enter the process whereby classifications are made” (2007: 187). Amnesty International stelt dat etnisch profileren in Nederland “het niveau van opzichzelfstaande incidenten overstijgt. Inventarisatie en analyse van bestaande onderzoeken naar de uitvoering van de politietaak, veiligheidsbeleid en discriminatie, en andere openbare bronnen levert aanwijzingen op voor het plaatsvinden van etnisch profileren.” (Amnesty, 2013: 3). Overigens geeft de korpschef aan zijn organisatie hier niet in te herkennen, volgens hem gaat het om incidenten ¹⁸.

2.8 SURVEILLANCE EN TECHNOLOGIE

In de vorige paragrafen werd gesproken over ‘grootschalige digitale surveillance’ en kwamen termen als ‘profilering’ en ‘datamining’ aan de orde. Sinds de opkomst van de personal computer en andere technologische ontwikkelingen is de hoeveelheid gegevens die digitaal beschikbaar is en de praktische toegankelijkheid daarvan enorm gegroeid. De groei van surveillancetechnieken loopt hiermee in de pas en de ontwikkeling van technieken wordt sterk gestimuleerd door veiligheid als stuwende waarde (Sheptykci 2007, Munnichs et al. 2008, Koops 2009). Zoals in de inleiding reeds aangegeven is in dit onderzoek ‘disciplinaire surveillance’ aan de orde gerelateerd aan informatietechnologie waardoor het strategisch gebruik van informatie mogelijk is ten behoeve van de opsporing, om criminaliteit te voorkomen, of om de prestaties van de politie te verbeteren. Hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld software met classificatiesystemen, analysetechnieken, en technieken om gegevens te delen of systemen te integreren. Bij surveillance is niet altijd duidelijk waar de grenzen liggen; bijvoorbeeld wanneer er nog sprake is van surveillance en wanneer van stelselmatige observatie, geregeld in het wetboek van strafvordering (Oerlemans & Koops 2012, Sietsma 2006). Daarnaast zijn wettelijke bevoegdheden voor opslag, gebruik, uitwisseling en bescherming van persoonsgegevens niet in samenhang geformuleerd waardoor de precieze mogelijkheden voor bijvoorbeeld de politie niet eenvoudig geregeld zijn en –minstens zo belangrijk- effectieve rechtsbescherming van de burger nauwelijks mogelijk is (Munnichs et al. 2008: 19, Prins 2011, Koops 2009).

Met nieuwe technologie verandert daarnaast het karakter van surveillance: er kan veel meer ‘gezien’ worden van het persoonlijke leven van mensen ook in het verleden en veel meer data kunnen bewaard en gecombineerd worden (Koops 2009). Belangrijk is op te merken bij de bespreking van surveillancemogelijkheden en daaraan gerelateerde toepassingen dat juist in samenhang de nieuwe mogelijkheden grote impact kunnen hebben: er moet oog zijn voor de cumulatieve effecten die in de toekomst kunnen ontstaan (Prins 2011). Dit wordt onderschreven door de WRR in het rapport iOverheid: “het netwerkarakter van informatietechnologie maakt het buitengewoon aantrekkelijk om aan allerlei systemen die in beginsel een andere functie dienden een controlefunctie toe te voegen dan wel te verbinden

---

¹⁸ <http://www.politie.nl/nieuws/2013/oktober/28/00-politie-wijst-etnisch-profileren-af.html>

met systemen die een controlefunctie hebben” (WRR 2011:78)¹⁹. Daarnaast is het van belang in te zien hoe het preventieve politiewerk en nieuwe surveillance technieken elkaar wederzijds stimuleren (Sheptycki 2009). Op basis van literatuur over surveillance en technologische ontwikkelingen in relatie tot de politie wordt hieronder een aantal ontwikkelingen geschetst die voor dit onderzoek interessant zijn.

- Vorming van (biometrische) databases (Eijkman 2011: 197): grote hoeveelheden data over kenmerken van personen worden opgeslagen en bewaard, zoals bijvoorbeeld foto's, vingerafdrukken, iris-scans, DNA, voertuigen die op naam staan, verzekeringsinformatie, informatie over littekens, tatoeages, manieren van bewegen etc.. Deze databases kunnen gebruikt worden in combinatie met surveillancemiddelen zoals camera's en ANPR (zie volgende streepje) en aan elkaar gekoppeld worden of uitgewisseld, bijvoorbeeld tussen landen en instanties (Koops 2009: 5-6, Sheptycki 2007, Munnichs et al. 2008: 6-7). Belangrijk hierbij is in het oog te houden dat bestandsvervuiling en 'vals positieven' alles behalve denkbeeldig zijn (Koops 2009, Munnichs et al. 2008). In de gemeentelijke basisadministratie van Amsterdam bijvoorbeeld klopt (althans in 2008) 7% van de gegevens niet (Munnichs et al. 2008: 7).
- Data van derden vorderen is sinds de nieuwe wet (bevoegdheid vorderen gegevens) van 2005 veel makkelijker. Er is een grote informatie-verstrekkingsverplichting voor bedrijven en (overheids-) instanties die niets met hun eigenlijke taakuitoefening te maken heeft. In tegenstelling tot de voorgaande wet ligt de belangenafweging nu in zijn geheel bij justitie. Daarnaast kunnen andere dan identificerende gegevens worden gevraagd en kunnen niet alleen van verdachten gegevens worden gevorderd (Vedder et al. 2007: 54, Sietsma 2006). Aanvullend zijn bedrijven in (tele-) communicatie verplicht data een bepaalde tijd te bewaren.
- ANPR: automatic numberplate recognition. ANPR systemen kunnen op allerlei plekken kentekens lezen van voertuigen die langs komen en daarmee automatisch surveilleren. Aan deze kentekens kunnen databases verbonden worden; zoals openstaande vorderingen van de belastingdienst, gesignaleerde personen die in dat voertuig gezien zijn etc. (Eijkman 2011: 198). De politie heeft zelf camera's met ANPR maar gebruikt ook in toenemende mate de gegevens van private partijen (Flight & van Egmond 2011: 18).
- Drones: onbemande vliegtuigjes met een (warmtebeeld-) camera of meetapparatuur surveilleren vanuit de lucht en kunnen bepaalde opdrachten meekrijgen.
- Datamining: de computer speurt door grote gegevensbestanden op zoek naar onderlinge verbanden en patronen, die weer gebruikt kunnen worden voor het maken van groepsprofielen (Vedder et al. 2007: 36, 67, Sietsma 2006). Lyon (2007) en Solove (2008) geven aan dat datamining probeert

---

¹⁹ Een voorbeeld dat in dit kader interessant is, is dat de voormalige raad van hoofdcommissarissen heeft gevraagd om in het kader van opsporing gebruik te kunnen maken van de dactyloscopische databank vreemdelingen (Vedder et al. 2007: 44-45). Hier speelt zowel de combinatie van databanken als het gebruik van eerder vastgelegde informatie voor iets anders dan het oorspronkelijke doel.

voorspellend te zijn voor gedrag en prognoses te maken. Profielen (zie ook hieronder) kunnen ook input zijn voor datamining.

- Profiling is op zich niet nieuw maar het ontstaan van 'pre-crime databases' wel (van Brakel & de Hert 2011: 175-176). Hierin worden op basis van risicofactoren en verschillende gegevens met algoritmen berekeningen gemaakt waaruit personen komen die een bepaald risico met zich mee brengen. Een voorbeeld hiervan is een systeem dat in Engeland gebruikt wordt om op basis van gegevens van verschillende organisaties te berekenen welke kinderen het risico lopen later crimineel gedrag te gaan vertonen; de uitkomsten worden gebruikt om vroegtijdig overheidsingrijpen in te zetten (van Brakel & de Hert 2011: 175-176). Sorell legt uit dat: "profiling is a stereotype of a possible offender in the absence of evidence against anyone in particular or in the absence of any information concerning plans for a specific crime, and this stereotype can inherit content from stereotypes of groups against which there is popular prejudice" (2001: 16). In de vorige paragraaf is reeds besproken dat gelijkwaardigheid onder druk kan komen te staan door profiling.
- iColumbo is een online dienst in het internet Research Netwerk (iRN) waarmee voor onderzoeken van iRN gebruikers automatisch informatie van internet wordt verzameld, geanalyseerd en gecombineerd. Hiermee krijgen iRN gebruikers per onderzoek de informatie die voor hen het meest interessant is. Het vervangt voor een belangrijk deel handmatig onderzoek naar informatie op het Internet²⁰. Het doel van iColumbo is een "intelligente, geautomatiseerde, "near" real time Internet monitoring service te bieden aan gebruikers van alle overheidsdiensten, die van het iRN gebruik maken. (...) iColumbo wordt ontwikkeld als breed inzetbare toepassing voor opsporing en onderzoek op internet, voor fenomenen of thematisch Internet onderzoek maar ook voor bv. Internet monitoring en alertering in crisissituaties" (Oerlemans & Koops 2012: 35). In dit systeem komen diverse van de hierboven geschetste ontwikkelingen terug, immers, profielen kunnen als input dienen.

Duidelijk is bij een aantal van de zojuist beschreven ontwikkelingen dat er input wordt gegeven aan software of hardware waarna deze aan het werk gaat. Lyon (2007) merkt op dat surveilleren nooit objectief of neutraal is. De input voor het systeem is immers gekozen, meestal op basis van opvattingen, ervaringen en gebeurtenissen die tot de definiëring van bepaalde categorieën leiden. "(...) it is far from a neutral process, dependent as it is on modes of categorizing populations and treating people differently according to socioeconomic status, ethnicity, gender, region, age and so on. Social sorting raises a whole series of different issues beyond privacy" (Lyon 2007: 177). Door de veranderende taakopvatting in combinatie met technologische ontwikkelingen is er steeds minder direct contact tussen de burger, of het object van controle, en degene die controleert zoals de politie. Computers 'zien' in plaats van de diender en er is minder sprake van 'policing of territory' en meer van 'policing of suspect populations' (den Boer 2011: 48, Bruggeman 2011: 129).

---

²⁰ Bron: <http://columbo.nl/icolumbo/>

De vraag is hoe groot de mogelijkheid is voor het subject van die controle om de proportionaliteit en legitimiteit van de controle ter discussie te stellen als het subject geen contact heeft met de controleur en vaak niets weet van de controle; wordt informatie opgeslagen en hoe lang (Solove 2011, Koops 2009)? Hoe verhoudt de controle zich tot het recht om niet mee te werken aan de eigen veroordeling en het zwijgrecht? Systemen zijn kwetsbaar voor diefstal van gegevens, misbruik en ongeautoriseerde toegang. Duidelijk is dat de burger een enorm vertrouwen in de handen van de overheid moet leggen als controlerende instantie. De politie moet de balans zoeken tussen meer informatie die waardevol kan zijn en de proportionaliteit, openheid en transparantie van wat zij doet (Bruggeman 2011: 141-142).

2.9 CONCLUSIES

Waakzaam en dienstbaar staat de politie voor de waarden van de rechtsstaat, luidt de missie van de politie, die tegelijkertijd als opdracht en instrument gezien kan worden. De politie noemt de rechtsstaat in haar missie waarmee aangegeven wordt dat de politie niet louter ondergeschikt wil zijn aan het bevoegd gezag en niet met elke politieke wind mee wil waaien. De waarden die bedoeld worden zijn vrijheid en gelijkwaardigheid, waarbij veiligheid als een voorwaarde wordt gepositioneerd. Waarden, als belangen, krijgen vaak een afwegingskarakter waarin we een stuwende (veiligheid, efficiëntie) of verankerende (vrijheid, privacy, gelijkwaardigheid) kracht kunnen onderscheiden alsook procesmatige beginselen zoals transparantie en verantwoording. Waarden hebben vaak geen vastomlijnde, eenduidige betekenis maar een subjectieve interpretatiegevoeligheid waarbij het risico op de loer ligt dat de opvattingen van meerderheidsgroep(en) in de samenleving de overhand te krijgen, wat bijvoorbeeld de collectieve waarde van privacy bedreigt. Daarnaast krijgen duidelijk aanwijsbare, concrete belangen regelmatig voorrang. Versimpeld kan gesteld worden dat het collectieve belang van veiligheid vaak overschat wordt terwijl tegelijkertijd het collectieve belang van de verankerende waarde privacy onderschat wordt. Een tweede belangrijke verankerende waarde is gelijkwaardigheid. Deze waarde wordt weinig bediscussieerd qua betekenis maar kan wel degelijk onder druk komen te staan door de nadruk op preventie gecombineerd met nieuwe surveillancetechnologie.

Veiligheid heeft op diverse manieren een stuwende werking in de context van dit onderzoek. Het is een ordenend principe in onze samenleving geworden en samen met efficiëntie de kracht achter de toenemende sturing en steviger greep van de centrale overheid op de politie. Dit ondanks het feit dat veiligheid –net als privacy– een diffuus begrip is. Onder invloed van de nadruk op veiligheid verandert het politiewerk; steeds meer ligt de nadruk op preventie. In het kader hiervan zijn mogelijkheden in het strafprocesrecht en daarmee van surveillancemogelijkheden en het gebruik van nieuwe technologie verruimd. Veiligheid als stuwende waarde stimuleert het ontwikkelen van surveillancetechnologie. Juist deze surveillancetechnologie is een interessant thema om vanuit waarden te benaderen omdat de mogelijkheden voor de politie steeds uitbreiden en nog lang niet alles is omgeven is met actuele wetgeving. Daarnaast is het bij de toepassing van deze technieken niet denkbeeldig dat ‘de waarden van de rechtsstaat’ geweld wordt aangedaan.

Door de geschetste ontwikkelingen verandert de relatie tussen de burger en de overheid waardoor de legitimiteit van die overheid en dus ook de politie in het geding kan komen. Er zijn veel vragen die vanuit een

ander kader dan een wetboek of regelgeving beantwoord moeten worden. Hierin zou de missie een rol kunnen hebben: als instrument om in het kader van een gezonde rechtsstaat en dus een gezonde relatie tussen burger en overheid verschillende waarden af te wegen. Een terechte vraag op basis van de theorie is of er ruimte is voor de verankerende vraag die de missie stelt in een tijd waarin je haast kan zeggen 'alles voor de veiligheid' en de politie steeds meer ondergeschikt raakt. Op grond van wat in hoofdstuk 1 en 2 geschreven is, is de vraag hoe politieleiders tegen de geschetste dilemma's aankijken en of zij de spanningen die zijn geïdentificeerd zelf ook voelen in hun werk, wanneer bijvoorbeeld keuzes gemaakt worden over de inzet van nieuwe technologie. Hoe kijken zij aan tegen nieuwe surveillancetechnieken? Soms wordt, zoals in de inleiding naar voren kwam, verondersteld dat er alleen vanuit stuwende waarden zoals veiligheid en efficiency naar gekeken wordt zodat bijvoorbeeld privacy wordt vergeten. In de voorgaande hoofdstukken komt naar voren dat 'de waarden van de rechtstaat' onder druk staan en de mogelijkheden die de politie heeft om daar tegen te ageren afnemen. Naar deze onderwerpen is empirisch onderzoek gedaan. Met politieleiders is gesproken over de missie en of deze voor hen de betekenis heeft zoals die geschetst is. Of de verankerende vragen gesteld worden en hoe zij zich verhouden tot de beschreven spanningen komt aan de orde in de volgende hoofdstukken over het empirische deel van dit onderzoek.

3 HET EMPIRISCH ONDERZOEK

3.1 DE PROBLEEMSTELLING EN RELEVANTIE

Vanuit de literatuurstudie kan de probleemstelling voor dit onderzoek als volgt geformuleerd worden:

Welke verankerende rol speelt de missie van de politie bij leidinggevendenden wat betreft de inzet van nieuwe surveillancetechnieken in een context van stuwende veiligheid?

Hierbij is als subprobleemstelling de volgende vraag geformuleerd: welke betekenis geven politieleiders aan de missie?

De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek is er in gelegen dat de theorie over de manier waarop waarden in een afwegingskader gebruikt kunnen worden verdiept wordt aan de hand van dit empirische onderzoek. Ook zal aan de hand van de interviews duidelijk worden hoe de respondenten abstracte waarden en de missie zelf inhoudelijk betekenis geven. Duidelijk zal worden hoe de theoretisch onderbouwde spanningen in de praktijk spelen. Naast een wetenschappelijke relevantie is dit onderzoek maatschappelijk relevant. De politie in Nederland wil 'politie voor eenieder' zijn: een politie met draagvlak in de maatschappij, vertrouwd door de burger. Zoals in het theoretische gedeelte van dit onderzoek naar voren komt is het nodig aandacht te besteden aan de legitimiteit in een veranderende relatie tussen burger en overheid. Juist op het gebied van nieuwe surveillancetechnieken in een risicomaatschappij is reflectie nodig. Deze scriptie levert een bijdrage aan de discussie binnen de politie over het onderwerp. Zoals Westin (2003: 31-32) zegt: "We have come to realize that how well democracies balance the competing demands of privacy, disclosure, and

surveillance will exert a major influence on the quality of civic life in the 21st century (...) privacy is a quality of life topic worth the best scholarship, thoughtful advocacy, and continuing attention of us all”.

3.2 DE OPZET VAN HET EMPIRISCHE ONDERZOEK

Voor het beantwoorden van de probleemstelling zijn semigestructureerde interviews een passende onderzoeksmethode. Dit onderzoek is immers exploratief van aard: de theorie over het gebruik van de waarden in een dergelijke context is beperkt en hoe aan die waarden binnen de politie betekenis wordt gegeven is een redelijk onontgonnen onderzoeksterrein. Een open, kwalitatieve methode van onderzoek is het meest geschikt voor het zoeken naar antwoorden op de onderzoeksvragen en met interviews kunnen in relatief korte tijd (vergeleken met bijvoorbeeld participerende observatie²¹) veel gegevens verzameld worden. In de gehouden interviews zijn sommige vragen, zoals wat de missie voor de respondent betekent en welke waarden bedoeld worden, steeds hetzelfde gesteld. Het grootste deel van de interviews echter is ongestructureerd aan de hand van de attenderende begrippen gedaan. De attenderende begrippen volgen uit de conclusie van het theoretisch gedeelte: de missie; waarden van de rechtsstaat; vrijheid; privacy; gelijkwaardigheid; veiligheid; preventie; surveillancetechnologie.

De concepten en werking van waarden uit het theoretisch deel van dit onderzoek kunnen op verschillende manieren naar voren komen in de interviews. In de eerste plaats kunnen ze direct naar voren komen; iemand kan zeggen dat hij het bevorderlijk voor de veiligheid vindt als overal ANPR is. Iets kan echter ook indirect naar voren komen in argumenten. De genoemde waarden bijvoorbeeld zijn immers redelijk abstracte idealen die nagestreefd worden en zij zullen wellicht niet direct aan de oppervlakte van een gesprek te vinden zijn. Een respondent kan bijvoorbeeld zeggen dat hij datamining risicovol vindt omdat hij vreest voor profielen die gebaseerd zijn op stereotypen, of nog minder helder, omdat hij vreest voor misbruik door collega's. In dit geval blijkt uit het argument dat een bepaalde waarde, gelijkwaardigheid, een rol speelt of zou kunnen spelen. Ook kunnen bepaalde woorden gebruikt worden die in verband staan met een concept zoals bijvoorbeeld 'geheim' of 'stiekem' in verband staat met privacy. In al deze gevallen is de inhoud van het concept nog niet helder en moet doorgevraagd worden om er achter te komen wat de respondent precies bedoelt. Doorvragen helpt ook om helder te krijgen of en hoe een afweging van waarden plaats heeft gevonden. Deze voorbeelden gaan over redeneringen en argumenten waarin de concepten direct of indirect naar voren komen. Er kunnen door de respondent echter ook situaties beschreven worden waarin de concepten in de vorm van 'doe gedrag' van de respondent zelf spelen. Zo kan een respondent bijvoorbeeld zeggen dat hij bij een bezoek van de koning niet alle bewoners van huizen langs de looproute wil screenen. Hierbij kan capaciteit een rol spelen maar ook bijvoorbeeld een aantasting van de privacy en moet dus doorgevraagd worden om er achter te komen welke waarden of andere concepten een rol spelen. Ook hoe de concepten met elkaar in verband staan zal waarschijnlijk niet in directe vorm naar voren komen: een

---

²¹ Voor een eventueel vervolgonderzoek zouden andere vormen van dataverzameling veel kunnen opleveren zoals bijvoorbeeld het bijwonen van vergaderingen met interne- en externe partners over inzet van technologie en documentenanalyse.

respondent zal waarschijnlijk niet letterlijk zeggen dat de missie zoals die bedoeld wordt niet strookt met zijn persoonlijke waarden systeem of aangeven dat op basis van waarden aan afweging is gemaakt. Dat van een afweging sprake is kan door daarbij passende woorden naar voren komen zoals ‘aan de ene kant...maar tegelijkertijd’, maar kan ook door de wijze waarop iets gezegd wordt blijken. Iemand kan bijvoorbeeld aarzelen, zoeken naar woorden of juist heel stellig zijn. De concepten kunnen dus in verschillende ‘lagen’ van het interview naar voren komen of meer besloten liggen en blijken uit woorden en argumenten, beschrijving van doe gedrag of door gedrag zelf.

Ik ben de interviews begonnen met algemene en beschrijvende vragen zoals: “Wat betekent onze missie voor jou en hoe zou je de missie uitleggen?”, “Wat betekent voor jou ‘aan de waarden van de rechtsstaat’?”. Met deze vragen wilde ik te weten komen wat de eerste, eigen woorden van de respondent zouden zijn als het om de waarden van de rechtsstaat gaat. Ik heb steeds verder toegewerkt naar meer specifieke, concrete vragen over voorbeelden van surveillance en eventuele dilemma’s. Daarbij heb ik, als dat niet al in de woorden van de respondent besloten lag, gevraagd of bepaalde waarden gemoeid zijn met die specifieke surveillancetechnologie. Ik heb steeds ‘scherper’ op de inhoud doorgevraagd om zo helder mogelijk te krijgen hoe een respondent de waarden betekenis geeft en deze ‘gebruikt’. Wat betreft het gebruik van surveillancetechnieken heb ik ook vragen gesteld met betrekking tot toekomstig gebruik omdat juist dan op basis van waarden –in plaats van wetgeving- geredeneerd kan worden. Bij bepaalde vragen heb ik zoals gezegd standaard voorbeelden gebruikt, zoals bijvoorbeeld de in paragraaf 1.2 genoemde brief van Welten met uitleg over de missie, omdat mijn inschatting was dat niet iedereen de bedoelde waarden direct paraat heeft. Ook heb ik, om te voorkomen dat mijn persoonlijke mening teveel zou doorklinken, ervoor gekozen bepaalde voorbeelden aan de hand van krantenartikelen te geven²². Hiermee is gewaarborgd dat de respondenten dezelfde uitleg bij iets krijgen en ik niet ‘per ongeluk’ inhoudelijk heb gestuurd of dat respondenten denken dat iets mijn persoonlijke mening is. Tijdens de interviews heb ik aantekeningen gemaakt om bijvoorbeeld later in het interview ergens op terug te kunnen komen. Ook heb ik direct na elk interview voor mijzelf notities gemaakt over hoe het interview was verlopen, wat mij was opgevallen qua houding en manier van beantwoorden van de respondent en welke grote lijnen ik had onthouden qua inhoud.

Er is sprake geweest van een cyclisch proces van dataverzameling, analyse en reflectie: elk interview is direct na afloop woordelijk uitgetypt en de inhoud is samen met de notities bekeken met een eerste, grove analyse aan de hand van de theorie en de probleemstelling: leverden de gestelde vragen voor het onderzoek nuttige antwoorden op? Is voldoende doorgevraagd? Kwamen zaken aan de orde die wel relevant maar niet voorzien zijn? Zo kon indien gewenst de inhoud van de interviews een ander accent krijgen en kon ik tevens reflecteren op mijn eigen rol als onderzoeker: wat was de kwaliteit van het gehouden interview? Hoe kon ik mijn eigen rol verbeteren bij een volgend interview? Een nadeel van de gekozen methode is immers dat de uitkomsten van de interviews sterk te maken hebben met de kunde van de interviewer en diens persoonlijke

---

²² Hiertoe heb ik een aantal artikelen van NU.nl en andere nieuwssites uitgeprint en meegenomen naar de interviews. Deze artikelen zijn nog beschikbaar / in te zien bij mij.

stijl. Dit kon in de situatie van dit onderzoek met één onderzoeker niet vermeden worden. Door de doorlopende reflectie heb ik echter getracht dit risico te beperken. Zo kwam ik er bijvoorbeeld achter dat ik in het eerste interview zelf soms erg aarzelend mijn vragen stelde met veel ‘ehm...’ en herhalingen. Dat heb ik in de verdere interview geprobeerd niet te doen. Een tweede manier om tijdens het empirische gedeelte van het onderzoek te reflecteren is het bespreken met een medestudent²³ van de uitgewerkte interviews.

Ik wilde vooraf acht tot tien interviews houden van ongeveer een uur. Dit aantal is ingegeven door de tijd die het verzamelen van de data in de gehele onderzoeksperiode in zou (moeten) nemen en inhoudelijk verwachtte ik dat met dit aantal er sprake zou zijn van enige ‘verdikking’; dat wil zeggen dat bepaalde thema’s uit het interview vaker dezelfde betekenis kregen en ik als het ware –deels- kon voorspellen wat gezegd ging worden. De verwachting was dat de meeste respondenten graag wilden praten met mij: ik ben een collega en de meeste collega’s vinden het erg leuk om over hun vak te spreken. De kunst was het te laten gaan over waar ik in geïnteresseerd ben omdat het onderwerp vrij abstract is.

3.3 DE RESPONDENTEN

Via bestaande contacten en de politieacademie had ik toegang tot diverse mensen binnen de politie uit verschillende eenheden²⁴. Ik wilde respondenten uit verschillende eenheden met verschillende functies interviewen. Ik heb gekozen voor verschillende eenheden omdat in de ene eenheid meer en in de andere eenheid wellicht minder aandacht is besteed aan de missie²⁵, ik wilde zo vermijden dat ik een specifieke cultuur binnen één eenheid onderzoek. In het theoretisch kader is niet gezocht naar verwachtingen wat betreft verschillen tussen bijvoorbeeld strategisch en operationeel niveau en hieraan heb ik dan ook geen aandacht besteed²⁶. Ik heb ervoor gekozen om mensen op leidinggevend niveau te interviewen omdat zij meestal op meerdere plaatsen en in meerdere vakgebieden ervaring hebben en vooral omdat zij vanuit hun leidinggevende functie geacht worden een bijdrage te leveren aan het werken met de missie hoog in het vaandel²⁷. Voor verschillende politiemensen zullen de thema’s op een andere wijze raken aan hun eigen, dagelijkse werk. Ik wilde in mijn onderzoek mensen spreken die niet alleen hypothetisch met de betreffende surveillancetechniek te maken krijgen; de respondenten waren daarom vooral mensen die bij specialistische recherche afdelingen en inlichtingen- en informatiediensten werken op eenheidsniveau of landelijk niveau. Binnen de politie werken ook veel leidinggevend langdurig in bijvoorbeeld ‘blauwe’ afdelingen die met het directe werk op straat te maken hebben of ondersteunende afdelingen zoals personeelszaken. Deze mensen

---

²³ Deze medestudent is Patrice Kauw, die dezelfde master volgt. Zij heeft een eerdere versie van het theoretisch kader en de onderzoeksopzet gelezen alsmede de eerste drie uitgewerkte interviews. Ik heb haar de vraag gesteld of zij iets kon zeggen over de kwaliteit van de interviews en of deze pasten bij het theoretisch kader.

²⁴ De nationale politie bestaat uit tien ‘eenheden’; geografische werkgebieden.

²⁵ Getuige bijvoorbeeld de uitleg die Welten gaf aan zijn collega’s; deze is in Utrecht onbekend.

²⁶ Onder andere Paoline (2003) gaat in op het feit dat ‘de’ politiecultuur niet bestaat maar afhankelijk is van bijvoorbeeld werkgebied, rang en opleidingsniveau. Het voert echter te ver om dit bij mijn onderzoek te betrekken, wel heb ik er voor gekozen alleen leidinggevend te interviewen en zullen al mijn respondenten uit de randstad komen. Voor dit laatste is gekozen vanwege de reistijd.

²⁷ Binnen de politie is het gebruikelijk als leidinggevende elke paar jaar iets anders te gaan doen: meestal zit je niet langer dan vijf jaar op een afdeling. Ook wordt vaak een overstap gemaakt tussen verschillende vakgebieden, waardoor veel leidinggevend een brede ervaring hebben. Voor dit onderzoek lijkt mij dit een goed uitgangspunt; zij kunnen vanuit verschillende werksituaties reflecteren op de vragen.

hebben weinig van doen met nieuwe surveillancetechnologie en zijn niet in het onderzoek betrokken. Het aantal en de spreiding in de groep respondenten houdt in dat ik geen uitspraken zal kunnen doen over 'de politie', 'de recherche' of 'de informatiedienst'. Omdat het een onderwerp betreft waar (voor zover bekend) niet eerder op deze wijze onderzoek naar gedaan is binnen de politie is dit niet problematisch: het is een explorerend onderzoek. Daarnaast spreken mensen zoals eerder opgemerkt waarschijnlijk niet vanuit één vakgebied.

Concreet heb ik in eerste instantie twee mensen van mijn eigen eenheid geïnterviewd vanwege hun functies bij de recherche en informatiedienst. Ik heb hen gevraagd of zij onderdelen bij de politie kennen die specifiek met nieuwe technologie werken of waar een leidinggevende zit die er mee gewerkt heeft. Ook heb ik een bevriende collega uit een andere eenheid gevraagd of hij mij namen kon geven van collega's bij de recherche, een informatie- of inlichtingendienst uit andere eenheden. Via mijn contacten bij de politieacademie heb ik dezelfde vragen gesteld. Als iemand een naam of afdeling voor mij wist heb ik in eerste instantie via het landelijke intranet gekeken of de afdeling en persoon voldeden aan mijn wensen en vervolgens, als dat het geval was, gevraagd of ik geïntroduceerd kon worden als collega die onderzoek doet voor een master sociologie met betrekking tot nieuwe surveillancetechnologie en de missie, zonder verdere toelichting. Ik wilde voorkomen dat mensen op grond van of zij het onderwerp niet of juist wel boeiend vonden hun medewerking zouden bepalen. Vervolgens heb ik de betreffende persoon gebeld of gemaïld met de vraag of hij mee wilde werken aan mijn onderzoek, dat ik graag wilde dat die persoon minimaal een uur zou reserveren in zijn agenda en dat ik het interview zou opnemen. Op deze wijze heb ik getracht een onbevooroordeelde selectie van respondenten te krijgen om op deze manier de validiteit van het onderzoek te bewaken. Iedereen die ik benaderd heb wilde meewerken, behalve een enkeling die langdurig op vakantie was.

3.4 DE GROEPSDISCUSSIE ALS AANVULLING

Aanvullend aan de interviews heb ik de geluidsopname gebruikt die ik heb gemaakt bij een uitgebreide groepsdiscussie met een aantal politieleiders. Deze discussie is gevoerd vanuit de school voor politieleiderschap (verder: SPL), een onderdeel van de politieacademie dat politieleiders ondersteunt bij "een leven-lang-leren en bij het realiseren en onderhouden van hun mentale, intellectuele en sociaal-emotionele fitheid"²⁸. Vanuit de SPL is mij gevraagd te ondersteunen bij het maken van een programma rond de betekenis van de missie van de politie in deze tijd. Dit programma heeft vorm gekregen in een drietal bijeenkomsten waarin aan de hand van inleidingen door bijvoorbeeld een wetenschapper over een thema gediscussieerd is. De bijeenkomsten zijn niet gericht op het ontwikkelen van beleid en er worden geen uitkomsten gedeeld met anderen, waardoor mensen vrijuit kunnen spreken. De deelnemers aan deze bijeenkomsten zijn niet actief geworden maar hebben zich allen vrijwillig opgegeven nadat zij gelezen hadden over de bijeenkomsten op de site van de SPL of daarop geattendeerd zijn via bijvoorbeeld LinkedIn. De deelnemers aan de discussie hebben

---

²⁸ Bron: <https://www.politieacademie.nl/onderwijs/overdescholen/spl/overdespl/Pages/overdespl.aspx>

allen dus een specifieke belangstelling voor het thema van deze scriptie. Mede daarom zijn de verzamelde gegevens alleen ondersteunend gebruikt aan het belangrijkste deel van de data: de interviews. Hiermee is sprake van een zeer beperkte mate van methodische- en datatriangulatie die de betrouwbaarheid ten goede komt (Maso & Smaling 1998). De deelnemers waren afkomstig uit het hele land en werken in zeer uiteenlopende functies als leidinggevende variërend van een lid van de korpsleiding tot een voormalig hoofd van een inlichtingendienst tot een districtschef. In totaal hebben 20 mensen deelgenomen aan de bijeenkomst op 30 september 2013 en zij gaven mij toestemming om geluidsopnamen te maken en deze te gebruiken voor mijn onderzoek. Tijdens de bijeenkomst is na inleidingen van prof. dr. Bert-Jaap Koops en dr. Rik Peeters ongeveer tweeënhalf uur gediscussieerd over de burger als object en hoe deelnemers vanuit onze missie aankijken tegen ontwikkelingen zoals digitale surveillance en de preventiestaat. Zelf heb ik af en toe verdiepende vragen gesteld over de concepten uit het theoretische deel van dit onderzoek en ik heb tegen het einde van de bijeenkomst uitleg gegeven over de werking van waarden zoals beschreven in paragraaf 2.3. Methodisch kan niet gesproken worden van een focusgroep zoals hierboven reeds duidelijk is geworden en tevens was ik zelf niet de gespreksleider, er is eerder sprake van een vorm van participerende observatie. Echter juist vanwege de vrije, natuurlijke setting en de relevante deelnemers heb ik ervoor gekozen de geluidsopnamen te gebruiken. Ik heb de geluidsopnamen teruggeluisterd en de grote lijnen van de discussie op papier gezet evenals specifieke uitspraken. Dit verslag heb ik vervolgens gecodeerd en de tekst die bij bepaalde codes hoort bij elkaar gezet zodat duidelijk werd welke onderwerpen al dan niet breed gedeeld veel aan bod zijn geweest. In het hoofdstuk over de resultaten wordt aangegeven wat afkomstig is uit deze groepsdiscussie.

3.5 HET VERLOOP VAN DE INTERVIEWS

In totaal heb ik in de periode maart –juli 2013 acht interviews gehouden. De interviews kostten inclusief reistijd en uitwerken ongeveer 10 uur per interview. Ik heb van tevoren bedacht uit welke vakgebieden ik mensen wilde spreken en dat is vrijwel helemaal gelukt²⁹. Mijn respondenten waren bij toeval allemaal autochtone mannen van tussen de 40 en 65 jaar oud. Zij hebben een leidinggevende functie en een bijbehorende rang van inspecteur tot hoofdcommissaris. De meeste respondenten hebben de rang commissaris, een brede ervaring en een functie met grote verantwoordelijkheid bij de politie. Hun invloed binnen de organisatie is aanzienlijk: vaak zijn zij leidinggevende van een grote afdeling (soms enkele honderden personen) en zijn zij in een grote stad bijvoorbeeld bij evenementen zoals de kroning verantwoordelijk voor een omvangrijk proces als informatie inwinning. Waar het aantal respondenten niet heel hoog is, is hun inhoudelijke waarde voor dit onderzoek groot. Van de respondenten hebben er drie een universitaire opleiding gevolgd, de anderen hebben een HBO of MBO+ niveau en meestal binnen de politie een opleidingstraject doorlopen. Allen hebben in hun dagelijkse werk te maken met nieuwe surveillancetechnieken, hetzij door direct gebruik, hetzij in de vorm van beslissingen of adviezen over gebruik. Ik heb drie mensen uit mijn eigen

---

²⁹ Ik heb helaas slechts één respondent van een inlichtingendienst gesproken, het bleek zoals verwacht lastig hen te spreken te krijgen.

eenheid gesproken (die ik niet goed kende), de andere vijf respondenten werken bij een landelijke specialistische afdeling of in een andere eenheid. Drie van de respondenten zijn leidinggevende binnen of hoofd van de informatieafdeling van een eenheid, twee werken bij de recherche als leidinggevende, twee zijn hoofd van landelijke, specialistische teams op het gebied van nieuwe surveillance technologie en één is hoofd van een inlichtingendienst.

Olaf	Henk	Peter	Gert	Romeo	Koen	Leo	Arjan
Specialisme	Recherche	Inlichtingen	Informatie	Informatie	Specialisme	Informatie	Recherche
Landelijke eenheid	Andere eenheid	Niet bekend	Andere eenheid	Utrecht	Landelijke Eenheid	Utrecht	Utrecht

Ik heb ervoor gekozen de interviews anoniem te verwerken³⁰, iets waar enkele respondenten waarde aan hechten vanwege hun functie of omdat zij het idee hebben dat hun persoonlijke mening die in het interview aan de orde kwam een andere is dan die verwacht wordt binnen de organisatie. Een aantal gaf aan het geen probleem te vinden met naam en functie geciteerd te worden. Voorafgaand aan het eerste interview was ik erg benieuwd of het zou lukken met de respondenten in gesprek te komen over ‘mijn’ onderwerp omdat het nogal abstract en filosofisch kan overkomen. Na de eerste drie interviews bleek dat geen probleem: de vragen die ik stelde leverden uitvoerige antwoorden op en de respondenten voelden zich meestal verbonden met het onderwerp. Op één na gaven de respondenten na afloop aan het inspirerend te hebben gevonden mee te werken aan mijn onderzoek omdat zij er plezier in hadden op deze manier te reflecteren op het werk, iets wat ze normaliter nooit deden. Als ik hen wilde bedanken voor hun medewerking werd meestal juist ik bedankt voor het gesprek. Op basis hiervan, in combinatie met de inhoud van de interviews, kan gezegd worden dat kennelijk de dialogische relatie tussen mij en de respondenten over het algemeen in orde was: er was vertrouwen, interactie en openheid (Maso & Smaling 1998). Wat dat betreft was het in mijn voordeel dat ik een collega ben. Na een krap uur was er meestal sprake een soort verzadiging qua inhoud, er kwam weinig nieuws meer naar boven wat betreft het gebruik van waarden. De interviews hebben dan ook allen ongeveer een uur geduurd. Omdat ik een groot risico voor de kwaliteit van de verzamelde gegevens vond dat wellicht mijn persoonlijke mening door zou klinken in het interview heb ik steeds na afloop gevraagd of de respondent wist wat mijn ideeën over het onderwerp zijn. Dat bleek gelukkig niet het geval, al gaf een enkeling aan op grond van mijn studie een vermoeden te hebben. Dat vermoeden was echter bij de een ‘linksig’ in de zin van wantrouwend tegenover uitgebreide surveillance en bij de ander juist dat ik het niet zo nauw neem wat betreft privacy. Na ieder interview uitgewerkt te hebben, heb ik de inhoud ervan zoals gezegd naast de conclusies van het theoretisch deel gelegd om te kijken of de onderwerpen die daarin aan de orde komen, voldoende terugkwamen in de interviews en of er dingen miste. Naar aanleiding hiervan heb ik de inhoud van de

³⁰ Ik heb in deze scriptie fictieve voornamen gebruikt, desgewenst is voor de beoordelaars van deze scriptie een overzicht beschikbaar van de fictieve en echte namen en functies van de respondenten.

interviews niet aangepast, wel ben ik iets meer gaan focussen op toekomstige situaties omdat in de redenering daarover waarden duidelijk naar voren kunnen komen. Ook heb ik zoals eerder opgemerkt de interviews aan een medestudent laten lezen en heb ik met haar gereflecteerd op de inhoud en kwaliteit.

3.6 DE ANALYSE

Ik heb het verzamelde materiaal geanalyseerd door ieder interview zoals gezegd direct nadat het gehouden was woordelijk uit te typen, te beoordelen hoe het interview gegaan was en te bekijken of het inhoudelijk voldoende relatie met de onderzoeksvraag had. De uitgewerkte interviews heb ik vervolgens gecodeerd volgens de methode zoals Boeije (2005) die beschrijft en regelmatig deels teruggelezen. Door een zo gedetailleerd mogelijke manier van uitwerken van de data kan ook bijvoorbeeld de manier waarop iets gezegd wordt betrokken worden in de analyse; direct of met een omweg, aarzelend of juist met veel overtuiging. Ook blijft het gebruik van bepaalde woorden of de ondersteuning van woorden met handgebaren, lachen et cetera zichtbaar. Daarnaast kunnen diepere lagen in het interview bij de analyse en herlezing naar voren komen die bij een minder gedetailleerde uitwerking en analyse verloren zouden zijn gegaan. Deze methode van analyse past goed bij de probleemstelling omdat op deze wijze wetenschappelijk verantwoord de betekenis die respondenten geven aan de concepten uit de theorie in kaart wordt gebracht en gekeken kan worden hoe een afweging vorm krijgt. Omdat de vraag naar welke rol verankerende waarden spelen een open, explorerende vraag is, is het zinvol in de analyse breed te blijven kijken: zoals in paragraaf 3.2 duidelijk is geworden kunnen de concepten uit het theoretisch kader op verschillende manieren en in verschillende 'lagen' van het interview meer of minder expliciet naar voren komen.

Vier van de uitgewerkte teksten zijn in de exploratiefase open gecodeerd: de gehele interviews zijn gelezen en in fragmenten opgedeeld. Ieder fragment dat betekenisvol leek voor het onderzoek heeft een label of code gekregen. Op de uitgeprinte interviews heb ik met 'post it' memo's deze codes aangegeven, zo kon ik later eenvoudig iets wijzigen. Ook heb ik sprekende citaten gemarkeerd en bijzondere momenten wat betreft intonatie, aarzelingen et cetera. Uit deze eerste analyse bleek dat het grootste deel van de tekst betrekking heeft op de attenderende begrippen en aan waarden te relateren is³¹. Vervolgens heb ik op grond van de gevonden codes in het programma Word een analyseschema gemaakt, wat bestaat uit de attenderende begrippen en de daarbinnen gevonden codes in tabelvorm. Ik heb in de tabel citaten gezet met een aanduiding van waar in het interview het staat, of een samenvatting van een fragment met diezelfde aanduiding zodat ik steeds weer terug kon lezen of ik iets goed begrepen of verwerkt had als extra controle op de analyse. De codes uit de eerste fase van de analyse zijn hierbij geclusterd en samengevoegd. In dit schema heeft elke respondent zijn eigen kleur gekregen zodat visueel inzichtelijk is wie wat heeft gezegd en hoeveel verschillende respondenten iets over een bepaald onderwerp hebben gezegd. Vervolgens heb ik de andere vier interviews ieder een eigen kleur gegeven en selectief gecodeerd: ook deze interviews zijn in fragmenten opgedeeld en

---

³¹ Af en toe weidde een respondent uit over een voorbeeld dat niet relevant was, ging hij in op zijn leiderschapsstijl of wilde hij graag iets kwijt over de organisatie.

deze fragmenten zijn in het analyseschema verwerkt. In deze fase, door Boeije (2005) 'axiaal coderen' genoemd, heb ik aan de hand van de nog niet gecodeerde interviews bepaald of het analyseschema de verzamelde gegevens voldoende dekt: pasten de fragmenten uit de laatste vier interviews in het analyseschema? In deze fase is een beperkt aantal nieuwe codes gemaakt en is vooral duidelijk geworden hoe de gevonden codes zich tot elkaar verhouden. Hierbij was sprake van reductie en integratie van gevonden codes: sommige codes bleken erg veel op elkaar te lijken en zijn samengevoegd of bij elkaar gezet, andere kwamen bijvoorbeeld maar een enkele keer voor en zijn verdwenen uit het schema. Zeer regelmatig heb ik in deze fase vanuit een aantal fragmenten in het schema de desbetreffende interviews teruggelezen om te controleren of de gecodeerde stukjes informatie nog in het verband van het hele interview pasten. Soms leverde dit op dat een fragment te klein was om betekenisvol te zijn of dat een code toch niet helemaal paste. Ook heb ik bij de verschillende attenderende begrippen buiten de tabellen citaten opgenomen die te lang waren voor het schema maar wel in hun geheel betekenisvol, of niet helemaal pasten bij een reeds gedefinieerde code maar wel relevant leken. Het resultaat hiervan was een analyseschema met zeven meer of minder gevulde tabellen, bijbehorende citaten en een aantal citaten die ik niet direct in een tabel kwijt kon maar wel relevant vond, die een aantal extra toegevoegde codes als resultaat hadden. Een voorbeeld van het laatste is 'vertrouwen in de overheid'. In dit schema stonden de respondenten onder elkaar en het bevatte 10.000 woorden. Verreweg het grootste gedeelte hiervan had betrekking op het gebruik van waarden (3800 woorden), vervolgens waren privacy of vrijheden in bredere zin en nieuwe surveillancetechnieken de meest besproken onderwerpen. Door het kleurgebruik was duidelijk hoe 'breed' een code gedeeld is. Tijdens het schrijven van het volgende hoofdstuk heb ik wederom regelmatig een deel van een interview teruggelezen om te zien of wat ik schreef nog in de context van het geheel paste. Uit de citaten in het volgende hoofdstuk zijn soms woorden weggelaten omwille van de leesbaarheid, dit is als het gaat om meer dan 'eh en hmmm' of herhalingen van woorden aangegeven met: (...). Soms is ook de interpunctie aangepast ten opzichte van hoe iets op band staat om de leesbaarheid te vergroten. Mijn eigen opmerkingen of aanvullingen om een citaat leesbaar of begrijpelijk te maken staan tussen vierkante haken.

4 UITKOMSTEN VAN HET ONDERZOEK

4.1 ALGEMENE BEVINDINGEN

"Ik vind het een fantastisch onderwerp en een belangrijk onderwerp...da's ook mooi hè in welke organisatie is er iedere dag reden om over je bestaansrecht te praten?" (Leo: 12).

De meeste respondenten vertelden tijdens het interview dat zij normaliter niet op deze manier naar hun werk kijken door expliciet het dagelijkse werk en de dilemma's die daarbij horen te relateren aan waarden. Vrijwel alle respondenten gaven aan dit echter wel heel waardevol te vinden en geïnspireerd te zijn door het interview. Respondenten zochten tijdens het interview regelmatig naar hun eigen standpunten en

waardeoriëntatie. De inhoud per respondent echter is desondanks overwegend consistent te noemen: kijkend naar hun waarden systeem is dat gedurende het interview grotendeels hetzelfde. Ik bedoel hiermee dat hun uitleg van een waarde of mening over iets niet sterk veranderde tijdens het interview. Wel reflecteerde een aantal respondenten aan het einde van het interview op hun eigen standpunten en kwamen zij soms tot de ontdekking dat ze bepaalde waarden toch belangrijker vinden dan aanvankelijk bleek. Dit komt uitgebreider aan de orde in paragraaf 4.2 onder het kopje 'de missie als verrassend verankerend'. Veiligheid, vrijheid en privacy zijn de meest besproken onderwerpen. Gelijkwaardigheid is ondanks dat er naar gevraagd is nauwelijks aan de orde gekomen. Door het kleine aantal respondenten kan zoals eerder opgemerkt uiteraard niets gezegd worden over de representativiteit van de antwoorden voor de politie en kunnen ook geen conclusies worden verbonden aan de aantallen respondenten die bepaalde antwoorden gaven. Hiermee is in de formuleringen hieronder rekening gehouden. In dit hoofdstuk wordt eerst in gegaan op hoe voor de respondenten de missie betekenis heeft, hoe politiemensen afwegen in meer algemene zin en hoe tegen nieuwe technologie wordt aangekeken. Vervolgens komen twee 'waarden systemen' aan bod die de respondenten kenmerken en laten zien hoe vanuit deze systemen waarden gebruikt worden.

BEGINNEN BIJ HET BEGIN: EEN DEFTIGE EN ABSTRACTE MISSIE

De missie van de politie is zoals we in het theoretisch kader zagen abstract geformuleerd en uitleg is niet makkelijk te vinden. Op de vraag wat deze missie voor hen betekent zegt dan ook de helft van de respondenten dat hij nu door de formulering weinig waarde heeft in de praktijk. De uitleg van Welten aan zijn personeel, die in de interviews steeds is voorgelezen, kan op bijval rekenen maar is volgens een aantal mensen alsnog te abstract om voor de diender op straat –waarvoor deze ook bedoeld is- betekenis te hebben. Dat is overigens wel wat de meesten van een missie verwachten: hij moet richting en focus geven en is er voor de moeilijke momenten. Het is dus zoals besproken een opdracht die tegelijkertijd ook als instrument moet werken. Voor dat laatste zien de respondenten echter nauwelijks mogelijkheden omdat deze volgens hen niet aansluit bij het operationele niveau. Echter, de vraag wat de missie voor hen persoonlijk betekent is de meeste gevallen ook lastig te beantwoorden. De missie is kennelijk niet alleen voor de operationele diender op straat te abstract. Eén respondent geeft direct in het interview aan dat de missie hem persoonlijk raakt.

“Leg dat nou even in Jip en Janneke taal uit, het is zo deftig...” (Henk, 7).

“Nou kijk ik heb natuurlijk ook geleerd dat je bij een grote organisatie een missie en een visie nodig hebt, dat boekje heb ik ook gelezen, maar (...) hoe operationaliseer je dat nou, want er zijn zoveel van die stukken geschreven die gewoon in de kast liggen waarvan de gemiddelde medewerker in de uitvoering zoiets heeft van ja, wat is dat.” (Koen: 1).

“Het gaat niet om huis- tuin- en keukenzaken, dat hebben we allemaal wel geregeld, maar er zijn momenten dat een politiemans moet kiezen, linksaf of rechtsaf, en dan moet 'ie terug naar waar waren we ook alweer voor” (Gert: 2).

“Ik voel me trots dat mede aan mij gevraagd wordt om te proberen te gaan staan voor de waarden van de rechtsstaat (...), dat vind ik ook voor mezelf een mooie missie, dat klinkt wat hoogdravend maar het raakt me wel als onderwerp dus het heeft ook blijkbaar iets te maken met mijn eigen ethiek en mijn eigen normen en waarden waarmee het goed resoneert” (Leo: 1).

Ondanks de abstracte formulering komen alle respondenten vrijwel direct uit bij de grondwet en veiligheid als voorwaarde om te kunnen werken aan andere waarden, als hen gevraagd wordt naar welke waarden bedoeld worden. De vraag welke waarden dan aan de orde zijn in de grondwet is lastiger te beantwoorden. Twee respondenten noemen concreet diverse vrijheden zoals de vrijheid van meningsuiting³². Eveneens twee respondenten komen direct op gelijkwaardigheid waarvan één verwijst naar artikel 1 van de grondwet zoals dat in alle politiebureaus in de ontvangstruimte duidelijk zichtbaar is. De missie lijkt een moeilijk te hanteren instrument binnen de organisatie en vrijwel geen enkele respondent gebruikt de missie dan ook expliciet in zijn eigen werk als leidinggevende. Overigens is een aantal respondenten dit na het interview wel van plan: het was voor zowel hen als mijzelf makkelijker om aan de hand van de missie het werk te bespreken dan het aanvankelijk leek. Wat betreft hun eigen rol in het maken van keuzes in het werk zijn alle respondenten van mening dat zij vanuit hun functie veel invloed hebben op het werk en ook zouden moeten hebben wat betreft de dilemma's die in de interviews naar voren kwamen. Ook in de groepsdiscussie kwam naar voren dat je als leidinggevende de taak hebt om de soms lastige discussies te voeren. De discussie wordt lastig genoemd omdat intern niet iedereen gecharmeerd is van tegenspraak of discussie en het voeren er van veel energie kost. Een drietal respondenten uit de interviews besteedt bewust aandacht aan 'grote vragen' rond het werk zoals wat de taakopvatting van het team is, of bespreekt morele dilemma's bijvoorbeeld naar aanleiding van actualiteiten of werkzaamheden. Dit zijn respondenten uit het tweede waarden systeem dat later aan bod komt.

Bij de betekenis van 'waakzaam en dienstbaar staat de politie voor de waarden van de rechtsstaat' is dit laatste begrip 'rechtsstaat', het verschil met 'democratie' en wat dat zegt over de positie van de politie, weinig aan de orde geweest. Enerzijds heeft dit te maken met de gestelde vragen, anderzijds roept het begrip 'rechtsstaat' kennelijk ook niet veel reactie op. Het komt vooral indirect terug als het gaat over het vertrouwen in de overheid van de respondenten en de ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag, waarover later meer.

DE MARGINALE ROL VAN GELIJKWAARDIGHEID

Gelijkwaardigheid bleek zoals eerder opgemerkt tijdens de interviews geen groot thema voor de respondenten en ondanks concrete vragen er over riep deze waarde minder reacties op dan bijvoorbeeld privacy. Dit lijkt te maken te hebben met het in paragraaf 2.7 genoemde feit dat de betekenis niet ter discussie

---

³² Dat juist vrijheid van meningsuiting genoemd werd is niet verrassend gezien het feit dat in de periode dat de interviews werden afgenomen diverse malen antimonarchistische demonstranten werden aangehouden door de politie. Deze aanhoudingen werden binnen de politie en inde media ter discussie gesteld.

staat: de respondenten kennen artikel 1 van de grondwet en aan het belang er van wordt niet getornd zoals uit het eerste citaat hieronder blijkt. De meeste respondenten en de deelnemers aan de groepsdiscussie geven echter aan dat zij zich wel eens zorgen maken over gelijkwaardigheid en vertellen dat er zeker onderscheid gemaakt wordt bij de politie maar dat dat ook inherent is aan het werk. Er wordt nu eenmaal gezocht naar afwijkingen en soms gaat de politie daarin een stap(je) te ver, vooroordelen spelen een forse rol bijvoorbeeld als het gaat om allochtonen. Dit is een lastig punt: je wordt geacht onderscheid te maken maar geen etnische stereotypes daarvoor te gebruiken. Bij nieuwe surveillancetechnieken zijn de risico's op aantasting van gelijkwaardigheid volgens de respondenten niet anders dan in het klassieke politiewerk. Een goede analyse vooraf zorgt er dat je niet lukraak bijvoorbeeld etnisch gaat profileren. Het is opvallend dat gelijkwaardigheid weinig reactie oproept, terwijl tegelijkertijd wordt gezegd dat de politie in haar handelen nogal eens moeite heeft met gelijkwaardigheid, zoals bleek in paragraaf 2.7 en ook uit de citaten spreekt. In het derde citaat hieronder wordt het verband met de legitimiteit van de overheid op een mooie manier gelegd.

“Ja tuurlijk, gelijkwaardigheid, man en vrouw zijn gelijk, of het nou homo's zijn, of maakt me allemaal niet uit...sta ik volledig achter is geen punt en aan mij hoeft dat niet uit te leggen”. (Henk: 3)

“...die diender maakt ook zelf op straat zijn afwegingen waarvan je kan zeggen is dat nou de goede afweging, waarom controleert 'ie nou wel steeds dat opeltje of dat golfje met vier Marokkanen en niet (...) dat eh blanke stel in die BMW (...) ik denk dat die vier Marokkanen gevaarlijker zijn dan dat blanke stel in die BMW...ja da's een keus hè” (Peter: 6).

“[Gelijkwaardigheid] is ook het meest lastige om voor elkaar te krijgen maar dat is wel het belangrijkste wat je kan doen zeker als overheidsorganisatie, om ongeacht wie je eh aan je tafel krijgt, dat je die op dezelfde manier toch behandelt. (...) [ik merk] in de praktijk, niet zozeer... eh ook wel bij mezelf (...) dat dat lastig is, om je daar eh aan te houden. Maar ik zie het ook zat vaak in optredens op straat, of hoe over mensen gepraat wordt, bevolkingsgroepen.” (Arjan: 3).

AFWEGEN ZIT IN HET BLOED

In het begin van dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat discussie belangrijk is voor de respondenten; het afwegen van de inzet van middelen zit de respondenten grotendeels in het bloed. Bij de politie krijg je 'proportionaliteit' en 'subsidiariteit' met de paplepel ingegoten en deze woorden komen dan ook regelmatig terug in de interviews maar worden niet expliciet genoemd als waarden. Proportionaliteit en subsidiariteit kunnen geschaard worden onder procesmatige waarden zoals besproken in paragraaf 2.3. Deze respondenten zijn vanuit hun (eerdere) functies zoals gezegd wel getraind in het afwegen van de mogelijkheden voor de inzet van strafvorderlijke bevoegdheden, zoals bijvoorbeeld het binnentreden van een woning of het in beslag nemen van goederen. Alle respondenten betrekken bij de vragen tijdens de interviews regelmatig de ernst van het misdrijf waar een vraag betrekking op heeft en een aantal van hen benadrukt dan ook dat er een wezenlijk

verschil is tussen preventief gebruik van middelen en gebruik naar aanleiding van een gepleegd feit. Dit onderscheid kwam ook in de groepsdiscussie een aantal malen naar voren. De inzet van bijvoorbeeld profiling of drones hangt voor de respondenten af van de aard van de verdenking. De 'preventieve logica' zoals die naar voren kwam in paragraaf 2.5 is voor deze mensen niet vanzelfsprekend. Daarnaast geven bijna alle respondenten aan dat het doel bij het middel moet passen en dat voor hen die vraag centraal staat als het gaat om de inzet van een middel. Een klein aantal respondenten geeft aan dat je ook moet bedenken of je ooit weer stopt met een middel inzetten, als het aanvankelijke probleem is opgelost. Belangen van verschillende partijen, overheid en burger, moeten volgens de meeste respondenten tegen elkaar worden afgewogen. In een aantal interviews en op enige momenten in de groepsdiscussie kwam het verschil in belangen duidelijk naar voren doordat mensen aangaven dat ze 'als burger' moeite hebben met iets waar ze beroepsmatig blij mee zijn, zoals opslag van allerlei gegevens. Hiermee wordt ook duidelijk dat in afwegingen soms het persoonlijk systeem niet strookt met wat in je vak van je gevraagd wordt en dat het wisselen van perspectief kan helpen bij een afweging. Eén respondent uit het eerste waarden systeem dat later aan de orde komt verwijst steeds weer naar het wetboek en de officier van justitie en lijkt daarmee zelf geen afweging te willen maken, maar de meeste respondenten geven aan dat er zowel intern als extern discussie nodig is bij een afweging.

"[Over datamining en profiling] Ik vind het allebei krachtige methodieken die wat mij betreft veel meer toegepast zouden moeten worden binnen de politiecontext dus ik ben geen tegenstander vanuit principe daartegen. In het geheel niet, alleen waar we het net over hadden, wel in het volle besef van de risico's en beperkingen van het instrument waar je mee werkt en dat je daar over nagedacht hebt, daar een opvatting over hebt (...) en die met elkaar hebt doorgesproken en hebt uitgesproken. Dan is het prima, dan is het niet zo dat ik geen voorstander ben van bijvoorbeeld heel veel gegevens verzamelen of wat dan ook, nee hoor, dat is het niet, nee." (Leo: 9).

"[over grootschalige preventieve surveillance]...tig bronnen die we als we dat willen aan elkaar kunnen knopen en gelukkig moet daar dan nog een aanleiding voor zijn. Als je dus, ik vergelijk dat wel eens met een sleepnet achter een boot, als je dus iemand in kaart wil brengen door de no-hits van de ANPR ook maar even te bewaren ehm... dan moet je dus echt wel een hele gegronde rede hebben om daar mee bezig te zijn." (Gert: 3).

"... [we] kunnen mensen tappen, kunnen mensen volgen, kunnen iets onder auto plakken we kunnen...we kunnen kijken wat iemand surft, eventueel wat 'ie mailt.... mja, dan is er al wel iets aan de hand hoor, willen we dat dan al weten of zien we dat (...). Daar zijn we natuurlijk veel te klein voor in Nederland om eh als overheidsdiensten om dat te willen weten, dan is er wel wat aan de hand denk ik, als we zo ver gaan of moeten gaan met een opsporingsonderzoek, dat is gericht. Ik denk dat het goed is dat we dat niet bij de gemiddelde Jan, Piet en Klaas doen zegmaar." (Peter: 11).

NIEUWE SURVEILLANCETECHNOLOGIE, EFFICIËNTIE EN EFFECTIVITEIT

De respondenten zijn over de gehele linie blij met nieuwe mogelijkheden. Zoals Gert mooi zegt:

“Je gereedschapskist wordt groter, nou dat is voor ons van belang want dat doet onze tegenpartij ook [lacht].” (Gert: 3).

“...dat het je helpt in een opsporingsonderzoek, dat het je vergemakkelijkt eigenlijk, dat je soms misschien wel op dingen stuit waar je anders nooit op terecht zou zijn gekomen. (...) Zoals DNA technieken, die veredelingstechnieken die de afgelopen jaren zijn geweest, wat dat allemaal wel niet voor oplossingsmogelijkheden...dus als je het gaat hebben over een bijdrage leveren aan de opsporing en dat daar zaken mee worden opgelost of dat je daarmee zaken kan voorkomen, dan denk ik fantastisch.” (Arjan: 6).

Vrijwel alle respondenten kennen de technieken die aan de orde zijn geweest in paragraaf 2.7. Veel van hen hebben in hun eigen directe werk ervaring met diverse van de beschreven surveillancetechnieken, die echter niet altijd helemaal voldoen aan de wensen, of waarvan de mogelijkheden (nog) niet goed benut worden. Gebruik van de meeste middelen, behalve ANPR, staat nog in de kinderschoenen volgens een aantal respondenten. Dat is mede zo omdat er binnen de politie lange tijd weinig animo is geweest om er mee aan de slag te gaan. Sommigen zijn dan ook uitermate negatief over hoe de politie is aangesloten bij nieuwe ontwikkelingen en de capaciteit die er voor is.

“[over iColumbo e.d.]...ik denk zelf dat wij als politie met dit soort dingen nog in de...ja dat klinkt raar...maar nog in de speelfase zitten. We zijn op zoek naar hoe zouden we dat nou op de meest verstandige manier structureel gewoon goed kunnen doen.” (Gert: 8).

“Als ik even kijk naar mijn eigen vakgebied, dan is internet...is hét podium waar het zich afspeelt, dus eh...ja de politie staat eh volstrekt te kijken als een aap in een roestig horloge als het over internet gaat (...) je [moet] daar als politie fors op gaan investeren en eh ja... dat doen we gewoon niet goed. Vind ik. Ik bedoel we verwijzen altijd naar het KLPD, high tech crime, nou daar zitten zes Willie Wortels, glazig om zich heen te kijken, die weten ook niet meer waar ze het zoeken moeten” (Peter: 5).

Wellicht speelt het soms genoemde gebrek aan vertrouwen in de toepassing en het vermogen van de politie om ‘bij te blijven’, in combinatie met minder aandacht ervoor van mijn kant, een rol bij het feit dat efficiëntie en effectiviteit maar een paar keer direct in de interviews als stuwende waarde naar voren komen als respondenten aangeven dat allerlei technologie de politie kan helpen met het vangen van boeven. Deze twee worden niet vaak als stuwende waarde gebruikt of als zodanig herkend in het werk en spelen over het geheel genomen in de interviews een veel kleinere rol dan veiligheid. Zoals gezegd is er ook minder de nadruk op

gelegd dan op de waarden uit de missie. De twee citaten aan het begin van deze paragraaf en de citaten hieronder zijn de meest sprekende, expliciete voorbeelden van deze stuwende waarden uit de interviews. Ook in de groepsdiscussie werden veel relativerende opmerkingen gemaakt als aan de orde kwam dat nieuwe technologie de politie enorm kan helpen; niet alles is goed bruikbaar en de politie heeft moeite de ontwikkelingen te volgen. Daarnaast komt in de interviews en groepsdiscussie naar voren dat veel technieken ook veel capaciteit vergen in de toepassing en zeker niet per definitie efficiënt zijn. Bijvoorbeeld het verzamelen en opslaan van grote hoeveelheden data vergt bij gebruik er van ook veel analysecapaciteit. Van (te) hoog gespannen verwachtingen en een ongebreideld geloof in technologie is geen sprake.

“Dan zie ik het eigenlijk gewoon als een eh technisch hulpmiddel. In plaats van driehonderd dienders die je dan inzet om te surveilleren doe je één drone...nou, scheelt toch geld, of zo” (Peter: 3).

“[over nieuwe surveillancetechnieken] ...en steeds is de vraag als een bepaalde technologie zou werken, wat levert ons dat dan op in die termen, in termen van veiligheid, ehm...in termen van criminaliteitsbestrijding, en wat kost het ons?” (Gert: 2).

Een aantal respondenten is van mening dat waarneming door een apparaat, een sensor, niet wezenlijk anders is dan waarneming door een persoon. Sommigen geven aan dat een sensor misschien wel juist objectiever kijkt dan een mens en dat de kans op gelijkwaardigheid vergroot wordt. Duidelijk is voor een aantal respondenten dat nieuwe surveillancetechnieken leiden tot nieuwe vragen met betrekking tot de data die de technieken opleveren. Over het algemeen echter zijn dit soort vragen nauwelijks aan de orde geweest tijdens de interviews.

“...we krijgen met internet in een keer een hele gekke discussie. Ik kan járen terugkijken op diezelfde persoon terwijl die surveillant alleen maar vooruit kan kijken (...) ik kan ver in het verleden kijken op heel veel mensen tegelijk, dus er komen heel andere discussies aan...” (Olaf: 7).

“Het [profiling en datamining] gaat over big data, dus er zit gewoon veel ruis in data, het gaat altijd over statistiek...dus over waarschijnlijkheden geen zekerheden, het gaat over validatie van methodieken...het is ook een empirische verhaal voor een deel waar we de helft van de tijd niks van weten en dan maar net doen alsof we het wel weten omdat de wiskundige formule er zo mooi uitziet dus ja...” (Leo: 7).

TWEE WAARDEN SYSTEMEN

Nieuwe technologie raakt de respondenten maar ze hebben geen utopisch beeld van toekomstige mogelijkheden zo lijkt het. Ook zijn zij vanuit de kern van hun werk gewend aan het maken van afwegingen die echter op het eerste gezicht niet perse vanuit de missie gemaakt lijken te worden. Ondanks dat de missie als abstract wordt ervaren hebben de respondenten wel een beeld van de waarden die bedoeld worden. Hoe

krijgen die waarden betekenis en hoe worden ze gebruikt? Is de invloed van stuwende veiligheid zoals die op verschillende manieren naar voren kwam in het theoretische deel van dit onderzoek zichtbaar in de interviews? Worden aan de hand van de missie verankerende vragen gesteld? Tijdens de analyse werd steeds meer duidelijk dat er twee 'waarden systemen' te onderscheiden zijn, waarin dezelfde waarden op vaak totaal andere wijze gebruikt worden en betekenis krijgen. Deze waarden systemen bleken redelijk consistent: het ene waarden systeem werd gevoed door voornamelijk drie respondenten, Peter, Romeo en Koen, het andere door de vier respondenten Leo, Gert, Olaf en Arjan. Eén van de respondenten, Henk, zweefde als het ware tussen de twee waarden systemen in. De groepsdiscussie sluit het meeste aan bij het tweede waarden systeem, wat niet verrassend is gezien het feit dat mensen zich ervoor hebben aangemeld omdat ze het een boeiend thema vinden. In tegenstelling tot de interviews was bij de discussie sprake van een voorselectie.

4.2 WAARDEN SYSTEEM 1: EEN HAAST FILMISCHE STRIJD TUSSEN GOED EN KWAAD

Het persoonlijke waarden systeem van de drie respondenten Peter, Koen en Romeo lijkt erg op elkaar en is ingericht met dichotomieën waarin weinig ruimte is voor nuance, ondanks dat met enige regelmaat uit de woorden van de respondenten blijkt dat zij zoeken naar 'hun waarden'. Het politiewerk ziet er –versimpeld gezegd- in dit waarden systeem uit als een klassieke actiefilm waarin 'de goeden' tegen 'het kwaad' strijden en waarin beiden weinig uitgewerkt en genuanceerd zijn. Door deze denkwijze lijkt de noodzaak om over een aantal lastige thema's na te denken minder en krijgen waarden weinig kleur. Dat heeft te maken met wat in paragraaf 2.3 naar voren kwam over de betekenis die begrippen en waarden krijgen in een stuwende context: doordat de waarden als vanzelfsprekend worden gezien, is er minder uitwerking van wat precies bedoeld wordt. Verankerende vragen weinig aan bod of worden snel terzijde geschoven.

VEILIGHEID ALS STUWENDE WAARDE

'Het goede' in dit waarden systeem is veiligheid, een begrip dat in deze stuwende context weinig verdieping kent. Er wordt door de respondenten niet ingegaan op de betekenis van het begrip veiligheid en er wordt desgevraagd door een aantal ook nauwelijks nuance aangebracht in de betekenis er van voor de politie. De betekenis van 'veiligheid' voor deze respondenten blijft deels impliciet maar de richting die de waarde heeft zoals in paragraaf 2.2 aan de orde kwam is duidelijk: meer veiligheid is beter. De veranderende rol van veiligheid zoals beschreven in paragraaf 2.4 heeft niet de aandacht van deze drie. Zij gebruiken veiligheid als vanzelfsprekende, stuwende waarde waarbij regelmatig wordt gerefereerd aan grote, spraakmakende zaken en daarmee concrete, voelbare belangen voor zowel het individu als de samenleving als geheel. De respondenten geven aan dat volgens hen de bedreiging van onze maatschappij en rechtsstaat reëel is en dat wij zeer kwetsbaar zijn. De in het theoretisch gedeelte beschreven druk vanuit het thema veiligheid wordt door hen niet ter discussie gesteld. 'Normale' criminaliteit zoals woninginbraken en kleinere geweldplegingen worden door deze respondenten ook genoemd maar daarnaast gaat het vaak om 'grote' zaken zoals terreur, het saboteren van bijvoorbeeld het drinkwatersysteem of betalingsverkeer. Deze grote zaken worden als rechtvaardiging gebruikt voor de sterk stuwende werking van veiligheid. Voor een aantal van deze respondenten zijn dit soort zaken ook hun dagelijkse werk en worden zij geconfronteerd met zeer ernstige

delicten of dreiging daarvan, zoals Peter en Koen. Zij hebben in hun werk niet of nauwelijks te maken met lokale problematiek en 'kleine criminaliteit' zoals jeugdoverlast, eenvoudige mishandelingen, inbraken etc..

Door de respondenten worden woorden gebruikt die duidelijk maken dat een afweging nauwelijks mogelijk is als je veiligheid serieus neemt zoals de twee citaten hieronder blijkt. Er wordt een sterk moreel appèl gedaan in het eerste citaat: je verspeelt je recht op verontwaardiging over een terreuraanslag als je teveel waarde hecht aan privacy. Er lijkt een noodzaak te bestaan om een keuze te maken als maatschappij, Peter noemt in het interview bijvoorbeeld ook diverse malen minder privacy 'de prijs voor de veiligheid'. Dit sluit aan bij wat Solove in paragraaf 2.3 het 'alles-of-niets' afwegingskader noemde.

"Ja kijk weet je ik vind het een gigantisch ingewikkeld onderwerp als het om privacy gaat omdat eh... als ik dan daar heel beperkend over zou zijn in mijn opvattingen, hoe erg vind ik me dan nog op als zo'n vliegtuig zo'n tower binnen vliegt? ....de wereld is veel gemener dan wij denken...." (Koen: 5).

"Het is kiezen of kabelen hè, je kan niet alles hebben" (Koen: 6).

Hoe veiligheid in haast extreme vorm stuwend kan zijn wordt duidelijk als we dieper inzoomen op wat een respondent zegt over vrijheden. Deze respondent refereert aan de (toen) actuele kwestie van de aanhouding van diverse antimonarchistische demonstranten. Hij geeft hierover iets later in het interview aan dat hij is gaan nadenken over grondrechten en hoe wij er mee omgaan, door wat de eenheidsleiding over dit incident gezegd heeft: dat de grondrechten van de demonstrant zijn geschonden.

"Iemand zegt ja eigenlijk ontnem je iemand zijn recht op meningsuiting, toen zei ik ja maar als de koning komt (...) dan gelden er net even wat andere maatstaven. En hij zei, maar het is voor mij meer een beeld van het plaatje moet er netjes en schoon uitzien, toen dacht ik jahaaa...daar had hij wel een heel goed punt" (Romeo: 1).

"Eigenlijk [mijn onderstreping] zou je hem moeten beschermen (...) ...daar moet je dan wel waar we mee begonnen, moet je dus wel die meningsuiting, en dat recht op demonstreren, moet je wel zijn waarde geven. En waarom mag je niet demonstreren daar, kan toch prima? Als het maar beheersbare risico's zijn." (Romeo: 2).

Uit dit voorbeeld wordt duidelijk hoe diep verankerd het haast absolute belang van veiligheid is. Bij twee respondenten zien we dat, wellicht door de absolute betekenis, veiligheid en vrijheid haast dezelfde betekenis krijgen en voor verankerende vragen nauwelijks ruimte is. Zonder veiligheid is überhaupt geen vrijheid mogelijk geven zij aan, maar aan hoe de twee kunnen conflicteren wordt voorbij gegaan. De waarde vrijheid wordt hier enkel vanuit een kader van risicobeheersing en veiligheid geïnterpreteerd. Een afweging met andere waarden is niet mogelijk als de voorwaarde 'veiligheid' en daarmee het beheersen van risico's als absoluut perspectief

genomen wordt. Andere perspectieven op waarden, zoals bijvoorbeeld vanuit belangen rond persoonlijke ontwikkeling, identiteitsvorming, diversiteit en de privacy die daarvoor nodig is, zijn niet aan de orde.

“Ik vind dat burgers in Nederland eh...in vrijheid moeten kunnen leven, dus ik vind dat wij een rol hebben voor het bewaken en bevorderen van de binnenlandse veiligheid. Dus mensen moeten wat mij betreft veilig over straat kunnen, moeten ontspannen zijn in de publieke ruimte (...) zou je ook je moeder alleen over straat durven laten gaan? Dat is voor mij een beetje een leidraad. Mensen moeten vrij kunnen zijn en moeten zonder angst op straat leven....” (Peter: 1).

[Over preventieve surveillance] “...als je dat nou kan voorkomen...dan weet iedereen van ik kan hier gewoon vrij bewegen...het zou toch mooi zijn als je gewoon lekker vrij gewoon buiten kan lopen, even heel utopisch hè, geen geweld, geen plofkraak, je wordt niet neer geknuppeld bij de pinautomaat (...)....en ik denk dat als dat net sluitender gaat worden...wordt het volgens mij minder aantrekkelijk om iets uit te spoken...” (Romeo: 11).

Ontspannen zijn in de publieke ruimte heeft kennelijk vooral met veiligheid te maken. Vrijheid heeft nauwelijks betekenis los van veiligheid en lijkt daardoor uitsluitend van toepassing op de goedwillende ‘normale’ mensen. Hier speelt de mythe van de twee soorten burgers –de nette en degene die iets te verbergen heeft- zoals genoemd in paragraaf 2.6 een rol. Romeo gebruikt het woord ‘utopisch’ en schetst de door hem gewenste ontwikkeling ook met woorden die dat utopische en het onderscheid tussen ‘goede en slechte mensen’ onderstrepen, als hij het bijvoorbeeld heeft over ‘neer geknuppeld worden bij de pinautomaat’. Datzelfde zien we als Peter zijn moeder als voorbeeld noemt: je kan er haast niet tegen zijn of het nuanceren: wie wil niet dat zijn moeder veilig over straat kan? De stuwende kracht van veiligheid blijkt uit deze woordkeus. Iets soortgelijks zagen we ook in eerdere citaten zoals die van Koen over ‘een vliegtuig dat een tower invliegt’: in paragraaf 2.3 kwam aan de orde dat belangen die duidelijk aanwijsbaar zijn vaak voorrang krijgen boven andere belangen. Dat is duidelijk herkenbaar in dit waarden systeem, ook juist door duidelijk aanwijsbare zaken te gebruiken in hun argumentatie en daarbij ook expliciete voorbeelden en woorden te gebruiken zoals net besproken. Dat mensen zich heel onvrij zouden kunnen voelen in een dergelijke gecontroleerde omgeving past niet in hun beeld dat geënt is op de belangen van ‘de goeden’. We zien hier wat Vermeulen (1992) aangaf over hoe waarden vanuit een meerderheidsoogpunt betekenis krijgen: de goedwillende respondent kan zich aan de ene kant wel indenken dat iets een aantasting van de privacy is maar tegelijkertijd kunnen ‘de goeden’ zich vrij voelen buiten en kan de respondent zich niet voorstellen hoe iemand zich in de geschetste omstandigheden juist onvrij kan voelen. De vraag is of minderheden, non-conformisten e.d. zich ook vrij zouden voelen in een omgeving waar zij steeds in beeld zijn. Voor hen zou het onderscheid tussen veiligheid en vrijheid wellicht veel scherper zijn. Daarnaast is ‘iets uitspoken’ zoals Romeo het noemt problematisch: er zijn zó veel verboden, strafbare feiten en overtredingen in ons land dat je zou kunnen betogen dat er bijna niemand is die nooit ‘iets

uitspookt'. Als het gaat om minder duidelijke misdrijven dan het plegen van een plofkraak, is de sociale consensus over de geoorloofde middelen om in te zetten waarschijnlijk een stuk minder groot.

VRIJHEID VOOR WIE HET VERDIENT VOLGENS DE OVERHEID

Gezien de vorige paragraaf is het nauwelijks verbazend dat respondenten in dit waarden systeem over privacy denken volgens het 'niks-te-verbergen' principe waarin de mythe van de twee soorten burgers de hoofdrol speelt. Privacy wordt door deze respondenten als puur individueel belang gezien. Deze respondenten zochten tijdens het interview vaak naar redenen waarom mensen zich überhaupt aangetast zouden kunnen voelen in hun privacy als ze niks te verbergen hebben. Het lijkt er op dat zij zich dit oprecht niet kunnen voorstellen, vanwege de zojuist genoemde mythe of dichotomie. Ook wijzen twee er op dat mensen zelf vaak van alles op internet zetten en gegevens delen waardoor het er op lijkt dat zij niet zoveel geven om privacy. Bijzonder aan de redenering van deze respondenten is dat privacy voor mensen die niets te verbergen hebben eigenlijk niet nodig is. Veiligheid is een voorwaarde voor vrijheid, maar een deel van die vrijheid, privacy, is grotendeels overbodig als je 'goed' bent. Dat tussen 'goed' en 'slecht', stiekem en open, crimineel en normaal, veel grijze gebieden te bedenken zijn komt niet aan de orde zoals aan het einde van de vorige alinea geschetst is. Het waarden systeem van deze respondenten is op dit punt zoals in paragraaf 2.2 aan de orde kwam aan de hand van de theorie van Hofstee benoemde niet logisch. Ondanks diverse verdiepende vragen kwam dit bij de respondenten zelf niet naar voren in de interviews. Hoe ver de waarde privacy soms van hun bed staat blijkt in het eerst citaat hieronder uit het woordje 'fantasieën': dat je kenteken zeer vaak geregistreerd wordt kan kennelijk alleen in een 'fantasie' erg zijn, maar niet in het echt.

"Als ik nou netjes leef, ik betaal mijn rekeningen op tijd, de belastingen (...) en ik rij niet te hard en eh wat maakt mij het nou uit dat ze honderdduizend keer per dag mijn kenteken noteren...ik heb er nog geen fantasieën bij kunnen krijgen wat dat dan voor zou betekenen, dat het erg voor mij zou zijn..." (Koen: 4).

[Over het lezen van e-mails, wat nu alleen gebeurt als er een aanleiding is] "(...) in die zin vind ik het wel fijn dat ik iets kan mailen wat anderen niet lezen.....maar ja de vraag is dan waarom zou je dat dan vervelend vinden? Zet je daar dan iets in wat het daglicht niet kan verdragen dan krijg je dat soort...of heb je een vriendinnetje stiekem (...) willen mensen het recht om stiekem te doen of zo?" (Peter: 11).

"Ja ik vind het een oud begrip, privacy, ik bedoel eh... ik begrijp wel wat mensen dan zeggen, maar ik denk dat mensen helemaal niet zo heel zwaar tillen aan hun privacy (...) ik vind het ook een beetje oud denken, jaren '60, het zijn ook meestal oude mannen die over privacy beginnen...dus hè...hoe heet die man ook alweer....eh Kohnstamm." (Peter: 7-8).

Bij een paar respondenten sluit 'niks-te-verbergen' aan bij een groot vertrouwen in de goede bedoelingen van de overheid, waar de goedwillende burger ook vanuit zou moeten gaan. Mede daarom is de zorg die burgers hebben ten aanzien van hun privacy en inmenging van de overheid onnodig. Aansluitend bij de stuwende waarde van veiligheid stellen de respondenten zich weinig vragen bij 'de rechtsstaat' en hoe betrouwbaar die is, iets wat bij de andere respondenten wel aan de orde komt. Bij het vertrouwen in de overheid krijgt de procesmatige waarde 'transparantie' in dit waarden systeem een andere rol dan in de theorie naar voren kwam, als het ware een alternatieve betekenis: als de burger 'alles' zou weten wat betreft bedreigingen van de veiligheid zou hij of zij veel toleranter zijn menen twee respondenten. Wantrouwen ten opzichte van grote overheidsbemoediening wordt zo weggeredeneerd. Vanuit dit vertrouwen en de stuwende waarde van veiligheid is grootscheepse preventieve dataverzameling door de overheid volgens deze respondenten een logische stap in de ontwikkelingen. Ook hierbij zien we dat veiligheid in stuwende zin met 'grote' zaken als legitimering wordt ingezet zoals in de het laatste citaat hieronder waarin aan een moord wordt gerefereerd. In het tweede citaat zien we dat er een begin van een afweging gemaakt wordt, die echter snel gesmoord wordt in het 'niks-te-verbergen' argument en het zojuist beschreven vertrouwen in de overheid.

[Over grootscheepse verzameling en opslag van data] "... zolang dat allemaal maar omgeven is met nette eh wetgeving of opdrachten van het OM als dat nodig is. Maar zo lang er niks gebeurt met de data, als het dus gewoon stille opslag van data is, zou daar wat mij betreft nog niet eens een voorziening voor nodig zijn, pas als het gebruikt wordt...maar ik vind de registratie op zich prima" (Koen: 5.)

"[over drones en de onrust daarover] Ja wat ik lastig vind is, aan de ene kant moet je zeggen eh eh je moet oppassen dat je geen big brother is watching you gaat krijgen, cameratoezicht, volcontinue beeld op de snelwegen, eh ehm of drones, maar aan de andere kant denk ik jahaa...als het bijdraagt aan het stukje veiligheid...het bewaken daarvan, waarom vind je dat zo'n enorme inbreuk op je privacy...ze kijken niet in je huiskamer. Als het nodig is kan je wel op een hele tactische strategische manier dingen waarnemen. (...) Dat blijft volgens mij altijd discussie, wanneer wordt het die inbreuk op de privacy en wanneer niet, en ik heb altijd het idee als je iets eh ... heel plat als je iets ... zegmaar af te schermen hebt, dus je bent ergens bang voor dat de overheid dat ziet (...) die mensen maken zich er vaak druk over. Terwijl ik denk van elk middel wat kan bijdragen aan jouw bescherming door de overheid dan ... da's toch ideaal?" (Romeo: 3).

"kunnen we over tien jaar misschien nog eens een moordzaak oplossen" (Koen, 4).

Deze laatste respondent legt later in het interview uit hoe moeilijk hij het soms heeft met het werk als het over dit thema gaat. Hij kreeg ooit de opdracht de WPG (wet politiegegevens) in te voeren.

“...op buikniveau (...) ik vond het afschuwelijk, kreeg ik geen vrolijke momenten van want het was zó atypisch, ook voor mij. En dan moet je toch je mensen motiveren om het wel te doen omdat je weet dat het nu eenmaal afgesproken is in het land (...) af en toe denk ik wel eens zijn we niet met zijn allen nou helemaal gek geworden of zo, want als het dan eenmaal werkt (...) wie wordt er nou nog mee bediend...” (Koen: 7).

De woordkeus en de inhoud van de opmerkingen samen geven aan dat het bewaken van privacy, waar de WPG onder andere op gericht is, volledig wezensvreemd is. Dat sprak ook al uit een eerder citaat op de vorige bladzijde waarin duidelijk werd dat ‘gewoon stille opslag van data’ geen probleem zou moeten zijn. Kennelijk kan deze respondent oprecht niet bedenken wie er baat heeft bij de WPG. Dit is een goed voorbeeld van een kwestie met een voor de respondent ‘hoge morele intensiteit’ zoals in paragraaf 2.2 besproken. Een hoge morele intensiteit hebben onderwerpen die onder andere iemand persoonlijk raken, die een kans op (grote) gevolgen hebben en waarover sociale consensus heerst (Jones 1991: 372). Het onderwerp raakt deze man ten diepste zo blijkt en uit zijn woorden spreekt dat hij een hoge consensus verwacht over het kennelijk overschatte belang van de WPG. Als het gaat om hoe waarden werken zien we bij deze respondent dat juist doordat veiligheid een uitermate sterke stuwende lading heeft, de morele intensiteit ook hoog is; deze twee mechanismen werken hier versterkend ten opzichte van elkaar. Door de stuwende veiligheid en de bijbehorende ‘grote zaken’ zoals de aanslagen in de VS op 11 september 2001 hoeft je niet te nuanceren, is het niet moeilijk om je persoonlijk te laten raken en tevens een grote consensus te veronderstellen.

DE MISSIE ALS VERRASSEND VERANKEREND

Zoals eerder gezegd was een aantal respondenten tijdens het interview letterlijk op zoek naar de betekenis van bijvoorbeeld privacy en of hun referentiekader klopte. Interessant is dat juist de respondenten die het meest zwart-wit redeneerden tijdens het interview en een weinig kritische houding hebben ten opzichte van het ‘veiligheidsparadigma’, aan het einde van het interview terug kwamen hierop. Uit het tweede citaat wordt duidelijk dat voor de respondent er wel degelijk een afweging plaatsvindt vanuit de overheid en privacy betekenis heeft, ondanks eerdere opmerkingen er over. Ik heb steeds bewust als laatste de vraag gesteld of ze nog iets kwijt wilden over wat gezegd was, terugdenkend aan de eerste vraag naar wat de missie voor hen betekent. Aan het einde van de interviews kwam daarmee soms de nuance naar boven, soms, zoals in de laatste twee citaten van Koen, op een manier alsof hij nog iets recht wilde zetten.

“...wel een interessant thema als je er over nadent! (...) wat ik me realiseer is dat ik er misschien anders naar kijk nu door de functie die ik nu heb of het wereldje waarin ik nu zit” (Peter: 12).

“...privacybescherming vind ik dan ook dat ik tegelijk ook zie dat die vriend heel veel pornosites bekijkt maar daar doe ik dan niks mee of dat vind ik dan niet interessant...dat is ook privacy vanuit de overheid. Dan denk ik van ja dat gaat dat gaan we hem niet aanrekenen, dus geen moreel oordeel hebben dat vind ik ook wel van belang...” (Peter: 12).

“[Je zegt ik wil graag bij een nette overheid horen...] Een overheid die zijn burgers recht kan aankijken. En wetend dat hij daarmee altijd te kort schiet omdat hij het in tempo niet bij kan benen. (...) Op heel wat punten verliezen wij die wedstrijd maar wij zijn wel een fatsoenlijke overheid die de grondrechten respecteert en daar goed over nadenkt in plaats van dat je zegt: ik moet die wedstrijd winnen” (Koen: 8)

“Ik denk dat ik al pratend en nadenkend en construerend in mijn hoofd gewoon ben op zoek gegaan naar waar sta ik nou eigenlijk zelf? [Het] is niet een issue waar ik gewoonlijk zo de hele dag mee bezig ben (...) en als je dan die vraag stelt dan denk ik van nou dan neig ik er toch heel erg toe dat ik die waarden van die rechtsstaat toch wel heel erg belangrijk vindt [mijn onderstreping]” (Koen: 9).

Opvallend is dat deze man zegt er normaliter niet zo mee bezig te zijn, terwijl hij op landelijk niveau medeverantwoordelijk is voor visievorming over vraagstukken rond nieuwe technologie. In de context van zijn werk is de stuwende waarde van veiligheid en de druk daar vanuit vanzelfsprekend. Je kan voorzichtig concluderen dat door de stuwende waarde van veiligheid in hun omgeving, het eigen deels onlogische waarden systeem dat daar bij aansluit, niet bevraagd wordt. De verankerende vragen die vanuit de missie gesteld kunnen worden zijn voor deze respondenten geen onderdeel van hun denkwereld zoals ook blijkt uit het citaat van Peter. Door het interview vorm te geven vanuit de missie worden (verankerende) waarden aangesproken. Ook elders in de interviews komt dit naar voren, zoals bij Romeo:

“[over de waarden die bedoeld worden]...ja eigenlijk de grondwet in zijn geheel, want daar staan wij voor. Als je het hebt over wij zijn ...je hebt de rechtsstaat, en daar is de politie neergezet om dat te eh ...controleren en bewaken, en in ieder geval in goede harmonie te laten sturen, dan is elk stukje grondwet, daar moeten wij wel voor kunnen staan (...). Maar als je het hebt over de waarden dan zijn het ze volgens mij wel allemaal, je kan niet zeggen die wel, en die dan maar in die situatie iets minder....da's wel een goeie [klinkt verrast]” (Romeo: 2-3).

4.3 WAARDEN SYSTEEM 2: WAARDE(N)VOLLE GRIJSTINTEN

De respondenten wiens antwoorden voor het grootste deel niet in het eerste waarden systeem passen, kenmerken zich door een meer genuanceerde manier van spreken over de thema's in het interview en de verhouding tussen burger en overheid. In tegenstelling tot de respondenten uit het eerste waarden systeem, maken deze respondenten tijdens het interview relativerende opmerkingen over veiligheid.

“Ik kan er geen beleid op maken (...): kom we gaan aan veiligheid werken...” (Leo, 11)

“...van hondenpoep tot de meest verschrikkelijke misdrijven” (Arjan: 1)

Duidelijk wordt dat in het brede spectrum van veiligheid de politie zich volgens hen bezig moet houden met concrete zaken die te maken hebben met de openbare orde en criminaliteit. Daarbij zal het volgens de respondenten altijd lastig blijven om aan te geven ‘hoeveel’ veiligheid genoeg is en om recht te doen aan de verschillende beleving die mensen hebben en lokale verschillen in acceptatie van criminaliteit en overlast die de respondenten noemen. De dichotomie tussen ‘goede en slechte mensen’ zien we hier veel minder sterk terug. Zoals in paragraaf 2.2 aan de orde kwam heeft de waarde veiligheid een richting; in principe is meer beter, maar hierbij worden wel kanttekeningen geplaatst. Deze respondenten gaan in op de volgens hen soms te grote nadruk op het beheersen van risico’s waarbij dan uit het oog verloren wordt of iets met een bepaalde morele intentie gebeurt. De ontwikkelingen van het strafrecht zoals beschreven in paragraaf 2.5 worden dus kritisch beschouwd. Ook tijdens de groepsdiscussie is diverse malen aan de orde gekomen dat het beheersen van risico’s teveel benadrukt wordt op momenten.

[over iColumbo] “...eh kijk zo’n systeem zou perfect [zijn] om bijvoorbeeld kinderpornografie wat via internet verspreid wordt te signaleren. Maar er is ook nogal een verschil tussen de ene kinderpornografie en de andere. Als je het heel formeel bekijkt, kan een meisje van zestien, die een eh blote foto van zichzelf heeft gemaakt voor haar vriendje, kan je als kinderpornografie beschouwen. En dan is het meisje strafbaar, en degene aan wie ze die foto heeft gestuurd, terwijl, het is eh, ja eh ook gewoon normaal verkennend sexueel gedrag tussen twee leeftijdgenoten (...) vroeger hadden we geen computers en keek je naar elkaar en that’s it...” (Arjan: 13).

“...het is een illusie dat wij alle kwaad kunnen gaan zien of kunnen gaan voorkomen. (...) Dat gaat niet gebeuren nog even los van: en als we dat al zouden kunnen wat zouden we er dan mee doen, want uiteindelijk zijn het toch wel een aantal mensen die het moeten doen. Dus het gaat een beetje uit van een soort maakbare wereld, daar heb ik dus helemaal niets mee, de wereld bestaat uit mensen, en mensen gedragen zich op hun manier en eh het gaat over een aanvaardbaar niveau van eh nou ja veiligheid die je in je wijk of in je stad hebt.” (Gert: 3-4).

DE LAST VAN VEILIGHEID ALS STUWENDE WAARDE

Deze respondenten gebruiken veiligheid als stuwende waarde niet in dezelfde mate als de andere drie en wijzen er juist op dat de collectieve veiligheid vaak ‘misbruikt’ wordt om zaken te legitimeren. Zij hebben regelmatig last van veiligheid als stuwende waarde. Ook vinden ze de tendens van de risicomaatschappij storend omdat veiligheid een soort absoluut karakter heeft gekregen en er weinig nuance is in het debat, dat een paar respondenten sowieso erg repressief van toon vinden. In tegenstelling tot de drie collega’s uit het eerste waarden systeem hebben ze veel moeite met het gebruik van ‘grote’ voorbeelden zoals bijvoorbeeld ‘11

september' of de vermiste broertjes Ruben en Julian, die het gebrek aan nuance in het debat alleen maar versterken.

"[veiligheid is] nog steeds de saus die er overheen gegoten wordt...en dan vreten de mensen het wel"
(Arjan: 10).

"...in tijden van allerlei eh dreigingen en alertheid en weet ik veel wat nog meer merk ik gewoon dat mensen...het lijkt wel alsof hun gezonde boeren verstand dan ook uitgeschakeld wordt dan of zo weet je wel? Dan moet [er] gewoon snoeihard tegen op getreden worden en we nemen gewoon niet het risico (...). Dus dat eh het is meer dan alleen het computersysteem [iColumbo] dat...het is ook de manier van hoe we tegen veiligheid aankijken..." (Arjan: 12-13).

"[over grote zaken als voorbeeld] Ja dat is hopeloos als je het zo groot maakt iedere keer dan eh...je hebt eigenlijk geen ruimte meer voor nuance hè? Als je het zo aanvliegt dan kun je helemaal geen tegengeluid laten horen" (Leo: 11).

Veiligheid als stuwende waarde raakt deze respondenten persoonlijk zo lijkt het. Kijkend naar de woordkeus -snoeihard, hopeloos- is duidelijk dat zij niets hebben met deze manier van redeneren juist omdat elke afweging tegen andere waarden nauwelijks nog mogelijk is. De morele intensiteit, zoals besproken in paragraaf 2.2 lijkt hoog, er staat iets op het spel, ook al is van de door Jones (1991) genoemde voorwaarde van sociale consensus niet perse sprake. De min of meer vanzelfsprekende betekenis van veiligheid en de eenduidige richting die in het eerste waarden systeem naar voren kwam wordt niet gedeeld door deze respondenten. De hoge morele intensiteit blijkt ook in de volgende alinea.

EEN CONTEXT MET WEINIG RUIMTE VOOR AFWEGING

Een aantal respondenten geeft tijdens de interviews aan dat er erg weinig ruimte is voor discussie in hun werk. Zij proberen naar aanleiding van een opdracht om bepaalde surveillancetechnieken in te zetten om samen met bijvoorbeeld een burgemeester of staf voor grootschalig optreden een afweging te maken maar dit lukt niet doordat anderen, zowel collega's als partnerorganisaties, hier niet voor open staan. Ook in de groepsdiscussie kwam vaak terug dat er weinig discussie gevoerd wordt, enerzijds door de 'veelheid der dingen' en anderzijds omdat er vaak weinig ruimte voor is bij interne en externe partners. Juist bij grotere onderwerpen zoals de kroning is de druk enorm en wordt de ruimte beperkt. Een tweetal respondenten uit de interviews heeft met betrekking tot een voor hen te ver gaande stuwende waarde van veiligheid een kleine aanvaring gehad met het bevoegd gezag, zoals hieronder te lezen is.

"Mijn insteek zou zijn dat je minder start vanuit veiligheidsdenken omdat ik vind dat je dat gewoon op een andere manier moet organiseren en kan organiseren. [Dan] moet je eerst concretiseren van wat

bedoel je nou eigenlijk met onveiligheid in deze, wat is je zorg? Mijn zorg is dat iemand de koning aanvalt. O.k., da's al een hele andere zorg dan dat er rare mensen langs de route staan.” (Leo: 3).

“Die NSS³³ is daar wel een goed voorbeeld van, daar is het echt onbespreekbaar, om hierover te beginnen....ja zeg jongens maar Obama komt, en Poetin komt dus hou je mond en ga screenen...ik sla 'm heel plat...maar als ik daar zeg van zullen we het nog eens even over de missie [hebben] (...) dan word je van tafel weggekeken....is echt mijn overtuiging.” (Leo: 4)

“Wanneer mag ik starten met monitoren op Koninginnedag [als in: hoeveel dagen van tevoren]? Nou Amsterdam die zat me echt glazig aan te kijken van koekoek [gebaar met vinger naar voorhoofd], artikel 3 joh, hulpverlening aan hen die dat behoeven en ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en tralalala” [zo gauw als het kon moest gestart worden met monitoren van subjecten] (Olaf: 12).

Kennelijk werden de vragen van Olaf en Leo niet erg serieus genomen. Twee dingen vallen hierbij op: deze respondenten zouden ten eerste graag zien dat er bij een vraag of opdracht vanuit het bevoegd gezag vooral concreter wordt gemaakt wat bedoeld wordt met (on)veiligheid: een aanslag op de koning is iets anders dan een dreigtweet. Bij het stuwende gebruik van veiligheid wordt, zoals in paragraaf 2.3 besproken een waarde inhoudelijk als vanzelfsprekend gezien. Respondenten die proberen te praten over aanvaardbare en niet aanvaardbare risico's of proberen 'veiligheid' te specificeren vinden nul op het rekest. Leo geeft overigens een heldere aanzet voor een afweging in het eerste citaat. Ten tweede wordt bij een poging-tot-discussie de politie snel in de hoek van een louter uitvoerende macht neergezet. Deze respondenten worstelen met hun ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag. Zij vinden dat het bevoegd gezag veiligheid teveel als stuwende waarde gebruikt om bepaalde dingen te laten doen door de politie en te weinig open staat voor de discussie. Het verbaast hen dat zij de enigen lijken te zijn met kritische vragen en geen bijval krijgen van collega's, laat staan van het openbaar ministerie of de burgemeester. Zij sluiten hiermee aan bij wat in de inleiding aan de orde kwam, dat er nauwelijks politici te vinden zijn die niet iedere privacybescherming op willen geven in de strijd voor veiligheid. De druk vanuit het veiligheidsparadigma is hier zowel inhoudelijk als in de vorm van de sterkere sturing op de politie voelbaar en de ruimte voor een afweging lijkt er nauwelijks te zijn. In de groepsdiscussie kwam dit ook diverse malen aan de orde en werd er aan toegevoegd door leidinggevenden op nationaal niveau dat de politie over bepaalde thema's gezaghebbend moet kunnen spreken en een mening moet hebben en die laten gelden over hoe het vak zich ontwikkelt in de actualiteit. De ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en hoe zich dat verhoudt met de missie als instrument is een belangrijk onderwerp binnen de politie. Duidelijk dat deze respondenten het begrip 'rechtsstaat' uit de missie, als tegengesteld aan democratie en de politieke waan van de dag, serieus nemen. Zij zien voor zichzelf een rol als het gaat om het

---

³³ NSS is de nuclear security summit in Den Haag in maart 2014, zie <https://www.nss2014.com/nl>

relativeren van de politieke waan van de dag. In de groepsdiscussie werd gezegd dat je dienstbaar moet zijn niet aan de overheid maar aan je volk. Ook werd aangegeven door een deelnemer dat deze de nieuwjaarstoespraken van de voormalige korpschefs mist omdat juist dat een mooie gelegenheid was om een politieke discussie aan te zwengelen en aan te geven wat de politie ergens van vindt. Ook al werd aan het begin van dit hoofdstuk duidelijk dat de meeste respondenten de missie abstract en moeilijk te gebruiken vinden als instrument, we zien hier dat er wel degelijk respondenten zijn die 'de waarden van de rechtsstaat' in een afwegingskader proberen te gebruiken in de praktijk. De missie als instrument leidt niet alleen tot 'zeg-gedrag' maar ook tot 'doe-gedrag' zoals besproken in paragraaf 2.2.

PRIVACY: DENKEN OVER DE VERHOUDING BURGER EN OVERHEID

Van de respondenten zijn er drie die expliciet refereren aan de relatie tussen de burger en de overheid wat betreft privacy en nieuwe surveillancetechnologie. Privacy is van belang juist vanwege die relatie: de overheid hoort volgens deze respondenten niet rond te neuzen in het leven van de burger. Dit punt kwam ook in de groepsdiscussie een aantal keren naar voren: je krijgt je rechten om dingen te doen als overheid van je bevolking en moet je beseffen welke impact surveillancetechnologie kan hebben op onschuldige mensen. In zowel de groepsdiscussie als de interviews kwam naar voren dat het hierbij kan helpen 'als burger te denken' en je politiepet of opsporingsbril af te zetten. Hierbij speelt duidelijk een opvatting over de rechtsstaat een rol. Privacy wordt door de geïnterviewde respondenten dan ook niet uitgelegd aan de hand van het 'niks-te-verbergen' principe zoals in het eerste waarden systeem. Het eerste citaat hieronder geeft het meest concreet weer waarom privacy belangrijk is in de relatie burger-overheid.

"Kijk, je weet dat je als individu onderdeel uitmaakt van een samenleving, een groep, en je weet ook dat er regels nodig zijn om in die groep eh...te kunnen samen leven. Maar je blijft altijd nog wel een individu en je hebt je eigen gedachtes en je eigen mening, opvattingen die je voor jezelf kan houden of die je kan verspreiden, en ehm er zijn gedachten die je misschien voor jezelf houdt en eh waar je ook gewoon niet van wil, die heb ik ook natuurlijk he, die eh eh dat ik die niet wil prijsgeven." (Arjan: 8).

"[Niks-te-verbergen' is een omgekeerde redenering] omdat er een reden moet zijn dat wij ons als overheid met die persoon gaan bemoeien." (Gert: 7).

De redenering is heel anders dan in het andere waarden systeem. Hier moet er een aanleiding zijn voor overheidsbemoeienis, in het eerste waarden systeem zou je je over die bemoeienis als burger niet druk hoeven maken als je 'goed' bent. De respondenten in dit tweede waarden systeem zijn echter van mening dat het steeds bekeken worden terecht een heel vervelend gevoel kan geven doordat burgers het gevoel hebben gewantrouwd te worden door de overheid. Waarom dat niet goed voelt is soms moeilijk te benoemen maar het gebruik van het woordje 'ze' in het tweede citaat hieronder geeft wel aan dat er iets schuurt in de verhouding tussen overheid en burger. De respondenten lijken aan te sluiten bij wat in paragraaf 2.5 besproken is over de veranderende relatie tussen burger en overheid. Wat betreft preventief werken bijvoorbeeld door

grootscheeps open bronnen onderzoek te doen is een viertal respondenten mede vanwege de zojuist genoemde redenen tegen het wantrouwen van in principe elke burger.

“Maar het is toch een raar idee ook al ben je gewoon een goedbedoelde...eh...heb ik niks te verbergen, weet je wel. Ik ben ook zo’n type van ik heb niks te verbergen, mijn privacy, prima allemaal ze mogen het weten, want ik doe toch niks verkeerd maar toch is...toch het voelt niet lekker om eh toch eh op een of andere manier ongewild bekeken te worden.” (Arjan: 7).

“...een stukje onzekerheid, gevoel van ‘wat zijn ze, ze hè, aan het doen’ dat dat dan in de maatschappij gebracht wordt...” (Gert: 5).

“Ja wij zijn geïnteresseerd in dreiging maar we moeten het niet overdrijven; we moeten dus niet iedereen nu meteen maar een verdachte gaan maken en dat lijkt nu maatschappelijk een beetje aan de hand te zijn, o je bent moslim, ja dat is wel spannend” (Olaf: 4-5).

Voor deze respondenten is het een principiële zaak, de overheid hoort zoals Gert zegt niet thuis in de persoonlijke levenssfeer van burgers. De kern van de rechtsstaat, de bescherming van de burger tegen de overheid, is voor deze respondenten een belangrijk thema. Ook als de burger niets merkt van surveillance kan zijn privacy geschonden worden. De betekenis van de waarde vrijheid, en het begrip privacy, gaat veel verder dan ‘niks-te-verbergen’ en ook zonder concrete aantastingen en protest door burgers is het van belang, als waarde. Zoals Leo van alle respondenten het meest concreet aangeeft:

“...als onze legitimiteit ter discussie staat (...) [dan] staat ons imago ter discussie dus dan verliezen wij... dan gaan we onze binding, onze vertrouwensrelatie met de populatie komt onder druk te staan...nou dan gaan we de bietenbrug op met elkaar.” (8).

Een belangrijk punt uit paragraaf 2.6, de waarde van diversiteit voor een democratie en daarmee de collectieve waarde van privacy, komt niet terug in de interviews, ondanks dat ik meerdere malen heb gevraagd naar de waarde van privacy niet alleen voor het individu maar ook voor de maatschappij als geheel en heb gevraagd of zij zich er iets bij voor kunnen stellen dat mensen zich belemmerd voelen in hun uitingen. Ook dat waarden vanuit het perspectief van de meerderheid betekenis krijgen zoals besproken in paragraaf 1.2 en 2.2 en dat op deze manier wellicht minderheden zich niet vrij voelen is niet aan de orde gekomen in de interviews. In de groepsdiscussie is hierover ook nauwelijks gesproken of althans werden deze punten niet echt opgepikt uit de inleidingen.

Bij het probleem met de legitimiteit als er meer preventief gesurveilleerd wordt speelt een rol dat deze respondenten de overheid niet per definitie vertrouwen. Het niet vanzelfsprekende vertrouwen in de overheid komt vaker terug als het gaat om het opslaan van grote hoeveelheden data of het inzetten van

bepaalde surveillancetechnieken. Hier is duidelijk dat de grens tussen 'goed' en 'slecht' niet zo duidelijk is als in het andere waarden systeem, al komt 'de goedwillende burger' wel vaak langs in het taalgebruik. Er is echter meer nuance te lezen: zowel vanuit een historisch perspectief als vanuit het besef van de enorme hoeveelheid regels die je kan overtreden en de variatie daarin. Het meer genuanceerd redeneren over veiligheid dat bij dit waarden systeem eerder aan de orde kwam zien we hier terug en impliciet –soms zoals in het laatste citaat hieronder expliciet- wordt hier bevestigd wat in paragraaf 1.2 aan de orde kwam; dat staan voor de waarden van de rechtstaat iets anders is dan ondergeschikt zijn in een democratie. In de groepsdiscussie sprak een enkeling vanuit een groot vertrouwen in de overheid maar het merendeel sloot aan bij de respondenten uit dit tweede waarden systeem. In de groepsdiscussie werd tevens genoemd dat je als politie ook de burger moet beschermen tegen een op hol geslagen overheid, zoals bijvoorbeeld bij het in paragraaf 1.3 aangehaalde boerkaverbod.

“Als je....kijk, zolang als alles maar gericht wordt ingezet eh....goed over nagedacht met alle wettelijke ehm ...dingen er bij die er voor nodig zijn. Maar het gaat steeds meer toe naar een niveau dat het ook ongecontroleerd gebruikt kan gaan worden ofzo hè, 't is maar net van wie krijgt het in handen, in wat voor omstandigheden leven we over twintig jaar.” (Arjan: 6).

“We willen geen Noord Koreaanse situatie, waarin alles wat je doet eventueel gezien of verraden wordt. Je krijgt een maatschappij waar je niet, waar ik niet in zou willen werken en zou willen leven (...), er zitten grenzen aan eh....aan loyaliteit, aan de overheid.” (Gert: 7).

“[over iColumbo en andere nieuwe surveillancetechnologie] Alles is te registreren, bij een goeie rechtsstaat is dat in goeie handen. Alleen we hebben met politiek te maken en politiek betekent niet altijd een goeie rechtsstaat. We hebben niet voor niks zulke uiteenlopende partijen (...) ik denk niet dat het iedere partij is toe te vertrouwen.” (Henk: 3).

DE DRIE ROLLEN VAN WAARDEN

De discussie intern en extern voeren aan de hand van waarden is volgens de respondenten belangrijk, waarbij een aantal van hen expliciet aangeeft dat de communicatie met de samenleving belangrijk is. Ook in de groepsdiscussie werd dit genoemd. Hier komen de procesmatige waarden zoals transparantie en verantwoording om de hoek. Deze waarden zijn essentieel volgens een aantal respondenten voor de legitimiteit van het politiewerk. Waar transparantie in het eerste waarden systeem gebruikt werd in het belang van de stuwende waarde van veiligheid (als mensen weten welke dreigingen er zijn maken ze zich niet druk om privacy), zien we hieronder een heel ander gebruik van procesmatige waarden.

“[over profiling en het wantrouwen van de burger] Nou laat ik het zo zeggen ik vind nog het een nog het ander per definitie hè? Maar wat ik vind is dat we die discussie telkens moeten voeren en hem ook even goed moeten voeren tot het eindje, en dan een beslissing moeten nemen met elkaar en daar dan

vervolgens nog eens een keer transparant over moeten zijn en het niet nog een keer wegstoppen...”
(Leo: 8).

“We willen natuurlijk wel een krachtige organisatie zijn en we willen ook krachtig overkomen dus ik snap ook wel dat je je dan niet kwetsbaar wil opstellen. Maar je kan er ook heel nuchter over communiceren van: met alle respect meneer de pers maar wat denkt u van 60.000 [politie]mensen en het aantal dreigingen wat op Nederland afkomt qua spionage, cybercrime, hacking, en al dat soort fenomenen, met 60.000 mensen die niet allemaal heel specialistische opleidingen hebben, wat verwacht u van de politie?” (Olaf: 6).

“[over surveillancemogelijkheden] Het zijn nieuwe vragen, en ik vind ook dat we burgers daar bewust van moeten maken. Het klinkt misschien heel gek, ik wil gewoon dat de burger bewust is van het feit zegmaar waarom zet je je GPS-locatie aan, want we kunnen je volgen...waarom zet je je twitter-timeline open want ik kan alles van je lezen. Er zijn collega’s die hier komen ...je bent hartstikke gek want als je dat doet dan stort ons werk in...misschien moet dat maar, maar die burgers hebben wel rechten.” (Olaf: 10).

“Ik heb zelf nog wel vertrouwen in de overheid dus ik heb niet het idee dat er allerlei doofpotconstructies of wat dan ook aan de hand zijn. Maar ik denk gewoon dat het zo’n sluipmoordenaar is, dingen gebeuren, dingen ontstaan en nu kunnen we iets meer en nog een keer iets meer, en ach ja gaan we dit doen gaan we dat doen ... En zonder het goeie debat, het gesprek, de alertheid, ontstaat zo’n situatie en misschien dat we over tien jaar tegen elkaar zeggen joh...hoe hebben we toentertijd ooit zo makkelijk over dit onderwerp kunnen praten en handelen?” (Leo: 8).

Het belang van de afweging van waarden in het kader van nieuwe surveillancetechnologie wordt in het laatste citaat mooi uitgelegd aan de hand van wat in paragraaf 2.8 de cumulatieve effect van gecombineerde toepassingen van allerlei nieuwe technologie wordt genoemd. In het tweede citaat zie je dat ook in het handelen van deze respondent de verankerende waarden daadwerkelijk een verankerende functie krijgen. Kennelijk gaat het hier niet alleen om een redenering maar ook om handelen, doe-gedrag zoals in paragraaf 2.2 besproken, gezien het feit dat de respondent aangeeft dat sommige collega’s hem ‘hartstikke gek’ noemen. Dit zagen we eerder bij met name deze respondenten uit dit tweede waarden systeem: in hun dagelijkse werk proberen zij om een afweging te maken en ook verankerende waarden en procesmatige waarden een rol te geven. Zoals in de groepsdiscussie ook benoemd werd valt dit vaak niet mee in een omgeving die vooral gericht is op het beheersen van risico’s.

5 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In het voorgaande hoofdstuk hebben we gezien dat praten over nieuwe surveillancetechnologie aan de hand van de missie een rijkgeschakeerd palet aan antwoorden oplevert. Ondanks dat de missie van de politie door de meeste respondenten als abstract wordt betiteld, is het gesprek als inspirerend ervaren. Dat is misschien niet verrassend gezien het feit dat afweging politiemensen in het bloed zit. De respondenten vinden dat zij als leiding daar een belangrijke rol in hebben zoals ook in het voeren van discussies over bijvoorbeeld de inzet van nieuwe technologie. Hierbij wordt enkele malen het onderscheid tussen denken als politie en denken als burger behulpzaam gevonden. Soms strookt het persoonlijk systeem van jezelf of andere burgers die je spreekt niet met wat in je vak van je gevraagd wordt, het wisselen van perspectief kan helpen bij een afweging en het betekenis geven aan de missie. Bij 'de waarden van de rechtsstaat' denken de meeste respondenten direct aan vrijheid en veiligheid. Het is opvallend dat gelijkwaardigheid maar weinig genoemd wordt en even zo weinig reactie oproept, terwijl een aantal respondenten aangeeft dat de politie in haar handelen nogal eens moeite heeft met gelijkwaardigheid. De druk op gelijkwaardigheid vanuit nieuwe technologie die vaak op basis van profielen werkt, wordt veelal niet herkend. Gelijkwaardigheid heeft nauwelijks een verankerende werking. Nieuwe surveillancetechnologie biedt volgens de respondenten kansen en zij zijn er dan ook blij mee, waarbij belangrijk is op te merken dat zij geen (te) hooggespannen verwachtingen koesteren. Als we naar aanleiding van deze algemene noties kijken naar de probleemstelling en we stellen ons de vraag hoe het afweging aan de hand van de waarden uit de missie plaatsvindt en hoe die waarden betekenis krijgen dan worden twee sterk verschillende waarden systemen zichtbaar. De theorie over het gebruik van waarden blijkt een bruikbaar handvat, zowel wat betreft de betekenis van waarden in een persoonlijk systeem als wat betreft de lading die waarden kunnen hebben.

In het eerste waarden systeem wordt de betekenis van veiligheid niet uitgewerkt en wordt veiligheid als individueel en collectief belang stuwend gebruikt, vaak met grote, concrete voorbeelden. Er lijkt de noodzaak te bestaan een keuze te maken: wat Solove de 'alles-of-niets' redenering noemt waarbij 'grote voorbeelden' als rechtvaardiging dienen. Deze respondenten gaan als het ware geruisloos mee in het veiligheidsparadigma en deels de preventieve logica zoals beschreven in hoofdstuk 2. De overheid en dus politie hebben hierin een hoofdrol en het vertrouwen in de overheid is groot, wellicht dat daardoor de ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag voor deze respondenten geen problemen oplevert. De rechtsstaat wordt als gegeven gezien en niet als iets wat 'bewaakt' moet worden. De respondenten hebben weinig oog voor de belangen van minderheden die juist in een rechtstaat een plaats hebben en de missie zoals die bedoeld is heeft daardoor weinig betekenis: verankerende vragen worden weinig gesteld. Hierbij speelt een sterke dichotomie tussen goede en slechte mensen een hoofdrol. De vraag voor deze respondenten is waarom je zou vrezen voor je privacy als je niets te verbergen hebt. Veiligheid is een voorwaarde voor vrijheid, maar een deel van die vrijheid, privacy, is grotendeels overbodig als je een nette goedwillende burger bent: de overheid heeft immers goede bedoelingen. Privacy wordt dan ook gezien als louter individueel belang. De missie heeft hier nauwelijks een verankerende rol door de stuwende waarde van veiligheid in hun omgeving en doordat het

eigen deels onlogische waarden systeem dat daar bij aansluit, niet bevestigd wordt. Door de manier waarop waarden betekenis krijgen vervaagt het onderscheid tussen veiligheid en vrijheid. Waarden krijgen bijna uitsluitend betekenis vanuit een perspectief van risicobeheersing en worden 'passend' gemaakt in het kader van stuwende veiligheid: ook transparantie krijgt een uitleg waarbij het vooral dient om de burger te laten zien welke risico's wij als samenleving lopen en dat daarom overheidsbemoeienis een goede zaak is. Een waarde die procesmatig is, wordt ondersteunend aan een stuwende waarde. We zien bij deze respondenten in de interviews momenten met een hoge morele intensiteit die aansluiten bij stuwende veiligheid. Concrete, collectieve belangen krijgen, gelardeerd met sprekende voorbeelden zoals de aanslagen op de twin towers, voorrang boven minder concrete en individuele belangen. Belangrijk hierbij is overigens dat de missie als instrument, door aan de hand van de waarden naar surveillancetechnologie te kijken, bij deze respondenten verrassend verankerend werkt.

Het tweede waarden systeem kenmerkt zich in het geheel door meer nuance onder andere over wat met veiligheid bedoeld wordt. Deze respondenten hebben veelal weinig op met het trachten te beheersen van zoveel mogelijk risico's. In dit waarden systeem komt de 'last van de stuwende waarde van veiligheid' naar voren op verschillende manieren. In de eerste plaats hebben deze respondenten grote moeite met het gebruik van veiligheid om, gesteund met 'grote voorbeelden', dingen zoals de inzet van surveillancetechnologie te legitimeren. Het collectieve belang van veiligheid gaat niet boven alles en dat geldt des te meer als het gaat om de inzet van preventieve maatregelen. In de tweede plaats speelt in dit waarden systeem de ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en de sterkere sturing op de politie een rol. De respondenten geven aan dat er vaak erg weinig ruimte is voor een debat met (ook) verankerende vragen, of dat wordt althans vanuit het bevoegd gezag niet gestimuleerd. Op dit punt zien we een hoge morele intensiteit in de interviews en concrete voorbeelden van 'doe gedrag' waarbij getracht wordt een echte afweging te maken. De druk vanuit het veiligheidsparadigma is hier zowel inhoudelijk als in de vorm van de sterkere sturing op de politie voelbaar en de ruimte voor een afweging lijkt er nauwelijks te zijn. De respondenten hebben hier moeite mee omdat volgens hen de overheid niet hoort rond te neuzen in het leven van de burger als daar geen hele goede rede voor is. Ook in dit waarden systeem komt de collectieve waarde van privacy nauwelijks aan de orde, wel deelt men dat het 'niet goed voelt' als de overheid binnendringt in persoonlijke levens. De kern van de rechtsstaat, de bescherming van de burger tegen de overheid, is voor deze respondenten een belangrijk thema omdat die overheid niet per definitie te vertrouwen is. De legitimiteit van het politiewerk is voor hen een groot goed. Dat hierbij ook een rol speelt dat de belangen van minderheden behartigd moeten worden omdat die democratisch soms onder druk staan, speelt minder een rol. Verankerende vragen zijn belangrijk voor deze respondenten zowel in 'zeg als doe gedrag' en ook een procesmatige waarde zoals transparantie krijgt een rol en wordt ingezet tegen te hooggespannen verwachtingen van de burger.

De probleemstelling van dit onderzoek –welke verankerende rol speelt de missie van de politie bij leidinggevend wat betreft de inzet van nieuwe surveillancetechnieken in een context van stuwende veiligheid- kan aan de hand van de empirie beantwoord worden: deze rol is beperkt. Hiervoor zijn verschillende redenen aan te wijzen.

In de eerste plaats is er zoals in de inleiding besproken veelal te weinig kennis over de betekenis die aan waarden kan worden gegeven en hoe waarden werken. Gelijkwaardigheid is stilletjes van het toneel verdwenen zo lijkt het, de vragen die gelijkwaardigheid in relatie tot nieuwe technologie oproept worden niet herkend. Daarnaast heeft de rechtsstaat in relatie tot democratie en minderheden weinig betekenis voor een deel van de respondenten: dat juist de belangen van minderheden en non-conformisten bescherming verdienen leeft niet of nauwelijks. In relatie hiermee wordt de collectieve waarde van privacy door de respondenten nauwelijks herkend en niet genoemd. Ook de essentie van een rechtsstaat, de bescherming burger tegen overheid die soms door bijvoorbeeld wetgeving grondrechten kan negeren, komt bij een deel van de respondenten niet naar voren. Een ander deel van de respondenten echter is zich hiervan terdege bewust en heeft regelmatig grote moeite met inbreuken op bijvoorbeeld privacy door de inzet van surveillancetechnieken. Specifiek speelt het gebrek aan kennis vooral bij de respondenten die het eerste waarden systeem vormen. Gezien de leidinggevende, relatief hoge functies bij de politie van de respondenten is dit een belangrijk punt: zij kunnen de missie niet ten volle uitdragen in de organisatie. Een aantal respondenten buigt de betekenis en werking van verankerende en procesmatige waarden die in de missie bedoeld worden zodanig om dat deze ondersteunend worden aan stuwende veiligheid. Alles krijgt uitsluitend vanuit het perspectief van risicobeheersing betekenis.

In de tweede plaats blijkt het voor leidinggevenden die verankerende vragen willen stellen en individuele belangen daarbij willen betrekken moeilijk om ruimte te krijgen daarvoor, zeker als er concrete collectieve belangen in het spel zijn. Dit speelt bij de respondenten van het tweede waarden systeem en komt door de stuwende werking van veiligheid in het debat en op de sturing van de politie. Het blijkt voor politieleiders vaak lastig om verankerende vragen te stellen, zij zijn zich kennelijk op de momenten dat de vraag aan de orde is als enige bewust van de spanning op de relatie tussen burger en overheid en daarmee de legitimiteit van hun werk. De nadruk op veiligheid en het beheersen van risico's maakt dat vrijheid en gelijkwaardigheid haast ondergesneeuwd raken. De uitspraak van Polak waar dit onderzoek mee begon heeft dan ook niets aan zeggingskracht ingeboet.

5.1 AANBEVELINGEN

Gezien de stuwende invloed van veiligheid op de sturing van de politie is een interessante vervolgvraag hoe politieleiders 'gezaghebbend kunnen spreken' over thema's zoals die in dit onderzoek aan de orde zijn geweest. De politie wil niet louter ondergeschikt zijn aan het bevoegd gezag maar er is weinig ruimte voor discussie; hoe kan zij zich positioneren als taakorganisatie die ook tegengas geeft op basis van haar missie? Gezaghebbend spreken (en handelen) heeft echter niet alleen met ruimte te maken maar ook met kennis en vaardigheden. In die zin is het voor de politie een waardevolle constatering dat de missie als instrument, gekoppeld aan theoretische noties over hoe waarden werken en welke lading zij kunnen hebben, door politieleiders verrassend en inspirerend wordt gevonden. Wellicht kan dit leiden tot het ontwikkelen van manieren om de missie als instrument beter te laten werken en de discussie over de rol van de politie in de rechtsstaat vaker en met meer vrucht te voeren.

BRONNEN:

Amnesty International (2013). *Proactief politieoptreden vorm risico voor mensenrechten. Etnisch profileren onderkennen en aanpakken*. Gevonden 31 oktober 2013:

http://www.amnesty.nl/sites/default/files/public/rapport_etsnisch_profileren_ainl_28_okt_2013.pdf

den Boer, M. (2011). Technology-led Policing in the European Union: An Assessment. *Technological Led Policing: Journal of Police Studies, Volume 2011-3, (20)*, 41-58.

Bouman, G. (2012): *Waarom nationale politie? We gaan deze klus samen klaren*.

Boutellier, H. (2011). *De improvisatiemaatschappij. Over de sociale ordening van een onbegrensde wereld*. Den Haag, Boom Lemma uitgevers.

Boutellier, H. & Ippel, P. & Kruis, L. & Nieborg, S., (2005). 'Veiligheid gegarandeerd' en 'privacy gered', twee voorstelbare toekomstbeelden in Nederland anno 2030. Gevonden 15 april 2012: <http://www.verwey-jonker.nl/doc/vitaliteit/D0543440.pdf>

van Brakel, R. & de Hert, P. (2011). Policing, surveillance and law in a pre-crime society: Understanding the consequences of technology based strategies. *Journal of Police Studies, Volume 2011-3, (20)*, 165-194.

Bruggeman, W. (2011). The boundaries and the future of technological control: technological control has its limits on ethical grounds, but also from a social control point of view. *Journal of Police Studies, Volume 2011-3, (20)*, 127-164.

Burkens, M. C., Kummeling, H. R. B. M., Vermeulen, B. P. & Widdershoven, R. J. G. M. (2006). *Beginsel van de democratische rechtsstaat*. Deventer, Tjeenk Willink.

Byrne, J. & Marx, G. (2011). Technological Innovations in Crime Prevention and Policing. A Review of the Research on Implementation and Impact. *Journal of Police Studies, 3 (20)*, 17-40.

Cachet, L., & Marks, P. (2009). Police Reform in the Netherlands: A Dance Between National Steering and Local Performing. *German Policy Studies, 5(2)*, 91-115.

Çankaya, S. (2012). *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie. Het beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma.

Chesterman, S. (2011): *One nation under surveillance: a new social contract to defend freedom without sacrificing liberty*. Oxford, University press. Gevonden 15 april 2012: <http://ssrn.com/abstract=1761055>

Das, D. & Palmiotto, M. J. (2002). International human rights standards: guidelines for the world's police officers. *Police Quarterly*, 5(2), 206-221.

van Dommelen, S. T. (2003). *Constitutionele rechtspraak vanuit rechtsfilosofisch perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Eijkman, Q. (2011). Police Technology and Human Rights: A new quest for accountability? *Journal of Police Studies*, 3 (20), 195-206.

Evers, J. (red.) (2007): *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Den Haag: uitgeverij LEMMA.

Flight, S. & van Egmond, P. (2011). Hits en hints. De mogelijke meerwaarde van ANPR voor de opsporing. DSP-groep, Amsterdam. Gevonden 13 augustus 2013: www.wodc.nl/images/volledige-tekst_tcm44-418513.pdf

Feldman, S. (1988). Structure and consistency in public opinion: The role of core beliefs and values. *American Journal of Political Science*, 32 (2), 416-440.

de Graaf, B.A. (2013). *Ecce homo. Herkenning en registratie in geschiedenis en veiligheidsbeleid*. Oratie, Universiteit Leiden. Gevonden 21 juni 2013: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/20648/Oratie%20de%20Graaf%20B.pdf?sequence=2>

de Goede, M. (2011). Data-analyse en precriminele veiligheid in de strijd tegen terrorisme. *Krisis*, 2011(3), 59-65.

van den Herik, H.J. & Schermer, B.W. 2006, *Elektronische surveillance, veiligheid en privacy*. Gevonden op 13 april: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=113403>

Hofstede, G. (1980). Culture and organizations. *International studies of management and organization*, 10 (4), 15-41.

Kleinig, J. (1996). *The ethics of policing*. Cambridge, Cambridge University Press.

Koopman, J. (2012). Nationale Politiebestel: Een Wankel Kaartenhuis, *Tijdschrift voor Constitutioneel Recht*, 4 (1), 4-28.

Koops, B. (2009): *Technology and the crime society: rethinking legal protection*. Gevonden 15 april 2012: http://works.bepress.com/bert_jaap_koops/2

Leman-Langlois, S. & Shearing, C.D. (2010): *Human rights implications of new developments in policing*. Gevonden 15 april 2012: http://www.crime-reg.com/textes/Policing_and_Human%20Rights_-_Leman-Langlois_and_Shearing%202010.pdf

Lyon, D. (2007): *Surveillance studies, an overview*. Cambridge, Polity Press.

Marx, G. T. (2007): The engineering of social control: Policing and technology. *Policing*, 1(1), 46-56.

Maso, I. & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.

Meershoek, A. J. J. (2008). *Bevolen dienst geweigerd: Jan van den Oever, zijn geweten en de grenzen van het aanvaardbare in politiedienst*. Politie Amsterdam-Amstelland.

Mendelts, P. (2002). *Interpretatie van grondrechten: grondrechtenclaims en verschuivingen in de reikwijdte van grondrechten*. Kluwer.

Moors, H. & Jacobs, M. (2012) Professionele ruimte: balanceren tussen handelingsvrijheid en sturing. (pp. 41-56) in: Frits Vlek en Piet van Reenen (red.), *Voer voor kwartiermakers. Wetenschappelijke kennis voor de inrichting van de Nationale Politie*. Amsterdam, Apeldoorn: Reed Business.

Muller, E.R., Kummeling, H.R.B.M. & Bron, R.P. (2007). *Veiligheid en privacy, Een zoektocht naar een nieuwe balans*. Den Haag, Boom Juridische uitgevers. Gevonden 16-04-'12: https://www.cbpweb.nl/downloads_rapporten/rap_20071101_Veiligheid%20en_privacy.pdf

Munnichs, G., Kets, A. & Breitbarth, P. (2008). *Kansen en risico's van moderne opsporingsmethoden*. Discussienotitie expertbijeenkomst gegevensbescherming. Gevonden op 13 augustus 2013: <http://www.rathenau.nl/publicaties/publicatie/kansen-en-risicos-van-moderne-opsporingsmethoden.html>

Nap, J. A. (2012). *Vragen naar goed politiewerk: belang-stellend ontwikkelen van de alledaagse praktijk. Een proeve van normatieve professionalisering*. Boom Lemma Uitgevers.

Nederlands Politie Instituut: *Politie in ontwikkeling, visie op de politiefunctie*, 2005, Den Haag. Gevonden op 17 april 2012: http://www.politie.nl/Images/Landelijk/politie%20ontwikkeling_tcm31-339859.pdf

Nieuwenhuizen-Broos, C. J. (2001). Uw missie als motor: van missiestatement naar dagelijkse praktijk. Gevonden op 21 juni 2013: <http://www.decommunicatiedesk.nl/documents/263193/0/30006.pdf>

Oerlemans, J. J. & Koops, E. J. (2012). Surveilleren en opsporen in een internetomgeving. *Justitiële Verkenningen*, 38(5), 35-49.

van Ommeren, F.J. (2003). De rechtsstaat als toetsingskader, in: F.J. van Ommeren & S.E. Zijlstra (2003). *De rechtsstaat als toetsingskader*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers, p. 7-22.

Paoline, E. A. (2003). Taking stock: Toward a richer understanding of police culture. *Journal of Criminal Justice*, 31(3), 199-214.

de Pauw, E., Ponsaers, P., van der Vijver, K., Bruggeman, W. & Deelman, P. (red.) (2011): Technology-led policing. *Journal of Police Studies* 2011-3. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.

Peck, J. & Tickell, A. (2002): Neoliberalizing space, *Antipode*, 34: 3, 380-405.

Prins, J. E. J. (2011): Function creep: over het wegen van risico's en kansen. *Justitiële verkenningen*, 37(8), 9-12.

Route nationale politie. Gids voor medewerkers van de politie (2012).

Sandel, M. J. (2010). *Rechtvaardigheid: wat is de juiste keuze?*. Kampen: Ten Have.

Sheptycki, J. (2007). High policing in the security control society. *Policing*, 1(1), 70-79.

Sietsma, R. (2006): *Gegevensverwerking in het kader van de opsporing. Toepassing van datamining ten behoeve van de opsporingstaak: afweging tussen het opsporingsbelang en het recht op privacy*. Den Haag: SDU uitgevers.

Solove, D.J. (2011): *Nothing to hide, the false tradeoff between privacy and security*. New Haven, Yale university press.

Solove, D.J. (2008): "I've got nothing to hide" and other misunderstandings of privacy. *San Diego Law Review*. 44, 745-772.

Sorell, T. (2011): Preventive policing, surveillance and European counterterrorism, *Criminal Justice Ethics*, 30:1, 1-22.

Vedder, A.H. (2009). Privacy, een conceptuele articulatie. *Filosofie & praktijk*. 30 (5), 7-19. gevonden op 17 april 2012: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=96746>

Vedder, A.H., Wees, L. van der, Koops, B. & Herdt, P. de (2007). *Van privacyparadijs tot controlestaat? Misdaad- en terreurbestrijding in Nederland aan het begin van de 21ste eeuw*. Den Haag: Rathenau Instituut.

Vermeulen, B. P. (1992). Wie bepaalt de reikwijdte van de grondrechten?. *Tijdschrift voor Rechtstheorie en Rechtsfilosofie*, 16-46.

Van der Vijver, C.D. (1998). *De tranen van Foucault*. Universiteit Twente.

Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity.

Wasserman, R. & Moore, M.H. (1988). Values in policing. *Perspectives on policing* (Vol. 8). Washington, DC: National Institute of Justice.

Welten 20-11-2003 in het NRC:

http://vorige.nrc.nl/dossiers/genetische_revolutie/dnaonderzoek_bij_strafzaken/article1618053.ece

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2003). *Waarden, normen en de last van het gedrag*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2011): *iOverheid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Westin, A. F. (2003). Social and political dimensions of privacy. *Journal of social issues*, 59(2), 431-453.

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brieven/2008/12/05/kabinetsreactie-op-het-advies-van-de-commissie-uitdragen-kernwaarden-van-de-rechtsstaat.html>

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/09/19/programmaplan-nationale-politie-waakzaam-en-dienstbaar.html>

<http://www.websitevoordepolitie.nl/interviews/politie-in-ontwikkeling-bernard-welten-over-de-nieuwe-missie-van-de-politie-233.html>

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3281451/2012/07/04/Alle-politiekorpsen-overtreden-op-grote-schaal-de-privacywetten.dhtml>